

प्रकाशक र विशेष सल्लाहकार

भिक्षुणी धम्मवती

फोन: ४२५९४६६

सम्पादक

भिक्षुणी वीर्यवती

फोन: ४२५९४६६

सम्पादन सहयोगी

भिक्षुणी शुभवती

व्यवस्थापकहरू

चिनीकाजी महर्जन

फोन: ९८४१२५२६६२

ज्ञानेन्द्र महर्जन

फोन: ४२७५३७७, ९८४१३६६५९४

ध्रुवरत्न स्थापित

फोन: ९८४१२६३३५५

सह-व्यवस्थापक

इन्द्रमान महर्जन

फोन: ९८४१४३४५७२

कार्यालय

धर्मकीर्ति बौद्ध अध्ययन गोष्ठी

धर्मकीर्ति विहार

श्रीघः नघः टोल

पोष्ट बक्स नं. ४९९२, काठमाडौं

फोन: ४२५९४६६

बुद्ध सम्बत् २५६३

नेपाल सम्बत् १९३९

इस्वी सम्बत् २०१९

बिक्रम सम्बत् २०७६

विशेष सदस्य रु. २०००/-
वा सो भन्दा बढी
वार्षिक रु. १००/-
यस अङ्को रु. १०/-

धर्मकीर्ति

(बौद्ध मासिक)

THE DHARMAKIRTI

A Buddhist Monthly

13th OCT 2019

वर्ष- ३७

अङ्क- ६

कति: पुन्हि

आश्विन २०७६

प्रमादी (बेहोशी) भइ परस्त्री गमन गर्ने व्यक्तिको गति चार प्रकारले बन्छ-

अपुण्य लाभ, सुखपूर्वक निदाउन नसक्ने, अरूहरूबाट निन्दा, नर्कतुल्य दुःख भोग, अपुण्य लाभ हुने दुर्गतमा पतन, भय र त्रास पूर्ण जीवन, स्त्रीसँग अल्परति, राज्यको तर्फबाट ठूठूला भय, आदि। त्यसैले मानिसहरूले परस्त्री गमन जस्तो नीच कार्यलाई त्यागनु बुद्धिमानी हुनेछ।

कुश घाँसलाई राम्ररी पकड्न नसक्ने व्यक्तिको हातमा घाऊ हुने जस्तै श्रमण धर्म राम्ररी पालन गर्न नसक्ने व्यक्ति नर्कमा पतन हुनेछ।

शिथिल कार्यद्वारा, मलयुक्त व्रतद्वारा, अशुद्ध ब्रह्मचर्यद्वारा, महान फल प्राप्त हुँदैन।

यदि कुनै कार्य गर्नुछ भने दृढ पराक्रमी पूर्वक कोशिस गर्नु। आलस्यता पूर्वक कार्य गर्ने परिव्राजकले आफ्नो मनमा सबभन्दा बढि रागादि धूलो उडाइरहन्छ।

• सम्पादकीय • चरित्र निर्माण

आफूमा रहेका खराब आचरणहरूलाई सुधारै लाने कार्यलाई चरित्र निर्माण भनिन्छ । चरित्र निर्माण गर्नको लागि भगवान् बुद्धले हामीलाई पाँचवटा नियमहरू पालन गर्नुपर्ने सल्लाह दिनुभएको छ । यसलाई पञ्चशील पनि भनिन्छ । ती यसरी छन्—

१) आफ्नो स्वार्थ पूर्ति गर्नको लागि कुनै पनि समुदाय, परिवार, समाज र देश आदि विभिन्न क्षेत्रमा अशान्ति मच्चाउने खालका हिंसा र अत्याचारी कार्यहरूबाट अलग रहने । किनभने स्वतन्त्रतापूर्वक बाँच्न पाउनु त हरेक प्राणीको एक नैसर्गिक अधिकार हो । एउटा सानो प्राणी देखि एक बुद्धिमान मानिस समेत मरण भय देखेर डराएकै हुन्छ । त्यसैले निर्दोष प्राणीहरूको बाँच्ने अधिकार छिन्ने कार्य कसैको लागि पनि हितकर हुँदैन । एकजना हत्याको कारणले समाजमा कति अशान्ति मच्चिन्छ, उसले माछ्छ, कि काट्छ, कि भन्ने डरले सबैको मनमा शान्ति र चैन छिनीराखेको हुन्छ । यदि यस प्रकारको भय नभएमा सबैको मनमा शान्ति र आनन्दले बास लिन सक्नेछ । त्यस क्षणलाई एकछिन सोचेर हेर्दा पनि मनमा कति प्रीति र आनन्द हुन्छ ।

२) हामीले आफ्नो स्वार्थपूर्ति गर्नका लागि अरूको अधिनमा रहेको कुनैपनि चल अचल सम्पत्ति जबरजस्ती वा चोरेर, लुटेर आफ्नो अधिनमा लिने बानीलाई त्याग्नु पर्दछ ।

कुनैपनि परिवारमा एकजना चोर्ने व्यक्ति छ भने त्यस व्यक्तिको कारणले त्यस परिवारमा कति अशान्ति मच्चाइदिन्छ । घरमा जे चीज पनि दराज भित्र राखी ताल्वा नै मार्नुपर्ने भन्फट आइपर्छ । सामान हराउला कि ? भन्ने पीर लिइरहनु पर्ने हुन्छ । मनमा शान्ति नै हुँदैन ।

यसरी नैतिकता छोडिएको एक बेइमान व्यक्तिको कारणले थुप्रै मानिसलाई अशान्ति

पुऱ्याइरहेको हुन्छ । पहिला-पहिला मानिसहरूमा लोभ चित्त थिएन । त्यसैले उनीहरू आफ्नो भागमा रहेका धान सुकाउने बेला अर्काको धान आफ्नो भागमा मिसिएला भनेर पहरा दिने गर्थे रे । तर अहिले आफ्नो धान अरूले चोरेर लैजाला भनेर पहरा दिनुपर्ने जमाना आएको छ । यसबाट थाहा पाउन सकिन्छ, पहिलाको र अहिलेको मानिसहरूको नैतिकता, बानी व्यवहारमा कति फरक भइसकेको रहेछ । त्यसैले प्रकृतिले नै पहिलाको मानिसलाई जति मानसिक शान्ति प्रदान गरेको छ, आजभोलिका मानिसहरूलाई त्यति मानसिक शान्ति दिन सकिरहेको छैन ।

३) हामीले व्यभिचार, बलात्कार र भ्रष्टाचार जस्ता अनैतिक बानी व्यवहारहरूलाई त्याग्नु पर्छ ।

व्यभिचार, बलात्कार भ्रष्टाचार जस्ता घृणित बानी व्यवहारले आजको वातावरणलाई नै दूषित पारिरहेको छ । आजभोलि काममिथ्याचार भावनाले ओतप्रोत भएका व्यक्तिहरूको कारणले कतिपय दम्पतिहरू बीच एक आपसमा अविश्वासले ठाउँ लिई स्वर्ग जस्तो सुखपूर्ण गृहस्थ जीवन नर्कमा परिवर्तन हुन पुगिरहेका छन् । त्यसरी नै बलात्कारका घटनाले समाज नै दूषित पारिरहेको छ । त्यतिमात्र होइन चेलीबेटी बेचबिखन जस्ता कुप्रथाले कैयन दिदी-बहिनीहरूले नर्क भोग भोगन पारिरहेका छन् । त्यस्तै भ्रष्टाचार जस्ता घृणित कार्यले समाजमा विश्वासघातको स्तिथिलाई श्रृजना गरिदिएको छ ।

४) आफ्नो नीज स्वार्थपूर्तिको लागि भूठो कुरो बोल्ने, चुकली चापलुसी लगाउने, कडा वचन प्रयोग गरी अरूको चित्त दुखाउने, नचाहिँदो बकवासहरू गर्ने आदि कुबानी भएका मानिसहरू जहाँ हुन्छन्, त्यहाँ एक आपसमा विश्वासघात, भैँभगडा, कलह, अशान्ति र जघन्य अपराधहरू समेत हुन पुगिरहेका हुन्छन् । त्यसकारण हामीले यी बानीहरूलाई त्याग्नु पर्छ ।

५) हामीले आफ्नो मन र शरीरलाई नै बेहोश पार्ने पदार्थ सेवन गर्ने बानीलाई त्याग्नुपर्छ ।

आजभोलि क्षणिक भौतिक सुखको लालचमा परी आफैलाई बेहोश पार्ने खालका मद्यमान र लागू पदार्थ जस्ता अखाद्य वस्तुहरू खाई, पिई आफ्नो धनजन र शरीरनै सखाप पारी बिचल्लीमा परिरहेका व्यक्तिहरू थुप्रै देखिन्छन् । एउटा परिवारमा एकजना मात्र त्यस्तो बानी व्यवहारको व्यक्ति निस्कियो भने त्यही एकजना व्यक्तिको कारणले पनि परिवारमा सबै सदस्यहरूलाई अशान्ति र बाधा पुऱ्याइरहेको हुन्छ । हाँसी, खुसी स्वर्ग जस्तै जीविका चलाइरहेको त्यस परिवार नर्कतुल्य हुनपुग्छ । यसरी एक चरित्रहीन व्यक्तिको कारणले थुप्रै अशान्ति र आपराधिक कृकर्महरू भइरहेको कुरा सुन्नमा आइरहन्छन् । जुन

कार्य समाज र देशको लागि नै घातक शिद्ध हुन्छ ।

यी पाँचवटा नियमहरू पालन भएको मानिसलाई एक असल चरित्रवान र नैतिकवान मानिसको उपाधी दिनमिल्छ ।

जुन परिवार, समाज र देशमा यस्ता असल मानिसहरूको बाहुल्यता हुन्छ, त्यस परिवार समाज र देशमा शान्तिले स्थान लिने हुन्छ । जहाँ शान्ति हुन्छ, त्यहिं स्वर्ग हुन्छ । जहाँ अशान्ति हुन्छ, त्यहिं नर्क हुन्छ । त्यसैले बुद्धले आचरण शुद्धिलाई विशेष जोड दिनुभएको छ ।

भगवान् बुद्धको यस सल्लाह ठीक हो वा बेठीक हामी आफैले जाँची आआफ्नो जीवन सुधाने जिम्मा हामी आफैमा निर्भर रहेको छ ।

धर्मकीर्ति विहारमा बुद्धपूजा र धर्मदेशना			
क्र. सं.	वि.सं. २०७६	बुद्धपूजा गर्नुहुने गुरुमांहरू	प्रवचक
१	भाद्र २० गते, शुक्रवार अष्टमी	वण्णवती	वण्णवती
२	भाद्र २८ गते, शनिवार यैया: पुन्हि	खेमावती	धम्मवती
३	आश्विन १ बुधवार संक्रान्ति	सुवण्णवती	सुवण्णवती
४	अश्विन ५ गते अष्टमी आइतवार	सुवण्णवती	रिम्पोक्ष श्रीधर शम्शेर राणा
५	आश्विन ११ गते, शनिवार औंशी	क्षान्तीवती	क्षान्तीवती

बनेपा ध्यानकुटी विहार तथा मैत्री केन्द्रलाई सहयोग

- १) नारायण लाल, पूर्ण लक्ष्मी नकर्मि, त्रिपुरेश्वर रु. १०,०००/-
- २) दिलमाया मानन्धर, बनेपा रु. १०,०००/-
- ३) पंचलक्ष्मी शाक्य, बनेपा रु. ४,०००/-
- ४) विकास चन्द्र शाक्य, बनेपा रु. ३,०००/-
- ५) सत्यराज मानन्धर, चिकंमुगा:, सुर्य लक्ष्मी मालन्धर थानकोट रु. ३,०००/-
- ६) अनागारिका वीर्यपरमी पुच:बाट भोजन तथा रु. १,५००/-
- ७) भयापु महर्जन रु. १,०००/-
- ८) चम्पा महर्जन रु. १,०००/-
- ९) मिश्री महर्जन रु. १,०००/-
- १०) नानी, कालधारा रु. १,०००/-
- ११) रामेश्वरी, बलस्थली रु. १,०००/-
- १२) सविन महर्जन, USA रु. १,०००/-
- १३) राकेश शाक्य, बनेपा रु. ५००/-
- १४) पञ्जावती गुरुमां र चम्पा पुच:बाट भोजन प्रदान ।

बुद्ध शिक्षा के हो ? - ३

सत्य नारायण गौयन्का

(सन् १९५१ मा ऊ वा खिनजीले बुद्ध शिक्षा के हो भन्ने विषयमा दिनु भएको प्रवचनलाई पूज्य गुरुजी सत्यनारायण गौयन्काज्यूले अनुवाद गर्नु भई प्रकाशित गर्नु भएको थियो ।)

शब्दकोषको अनुसार हामी साधारणतया “धर्म” भनेर जुन बुझ्छौं त्यस अर्थ अनुसार बुद्ध शिक्षालाई हामीले धर्म भन्न मिल्दैन । किनकि अन्य धर्म भैं बुद्ध शिक्षा ईश्वर प्रमुख छैन । वास्तवमा बुद्धको धर्म काथिक, वाचिक र मानसिक शील-सदाचार द्वारा संयुक्त एउटा दर्शन पद्धति मात्र हो । यसको अन्तिम लक्ष्य भनेको “मृत्यु र दुःख दुवैबाट विमुक्ति हुनु हो ।”

धर्मचक्र प्रवर्तनमा पहिलो पटक भगवानले जुन चार-आर्य सत्यको बारेमा उपदेश दिनु भएको थियो त्यही नै यस दर्शन पद्धतिको आधार स्तम्भ हो । ती चार आर्य सत्य मध्ये पहिलो तीन आर्य सत्यले बुद्धको दर्शनलाई देखाउँछ भने अन्तिम अथवा चौथौं आर्य सत्य मात्र पद्धति हो । यस चौथौं आर्य सत्यलाई नै आर्य अष्टाङ्गिक मार्ग भनिन्छ । यो एक प्रकारले दर्शन र सदाचारको संयुक्त संहिता हो ।

भगवानले आफ्नो पहिलो उपदेश पञ्चवर्गीय भिक्षुहरूलाई दिनुभयो । उनीहरूले सत्यको खोजी गर्नका लागि भगवानलाई सहयोग गरेका थिए, ती मध्ये कौण्डण्य प्रमुख थिए । कौण्डण्य नै भगवानको पहिलो शिष्य बने, उनले सबैभन्दा पहिला सद्वर्त्मको साक्षात्कार गरे, अर्हन्त भए ।

आऊ ! हामी पनि ती चार आर्यसत्यको बारेमा बुझौं । ती हुन्—

- १) दुःख आर्य सत्य २) दुःख समुदय आर्य सत्य
- ३) दुःख निरोध आर्य सत्य
- ४) दुःख निरोधगामिनी प्रतिपदा (मार्ग) आर्य सत्य

बुद्ध दर्शनको मूलभूत सिद्धान्तलाई ठीक-ठीक तरिकाले बुझ्नको लागि दुःख आर्य सत्यलाई साक्षात्कार गर्नु नितान्त आवश्यक छ । दुःख आर्य सत्यलाई राम्ररी बुझ्नको लागि भगवानले दुई वटा तरिका अपनाउनु भयो । पहिलो तरिका तर्क संगत र विवेकमूलक थियो । भगवानले आफ्ना शिष्यहरूलाई जीवन एउटा संग्राम हो,

यो दुःखमय छ भनेर बुझाउनु भयो । जन्म हुनु दुःख हो, बूढो हुनु दुःख हो, रोगी हुनु दुःख हो र मृत्यु हुनु पनि दुःख हो । इन्द्रियहरूको कामुकताका कारण साधारणतया मानिसहरूले स्वयं आफूलाई विसिसकेका छन् साथै यो पनि विसिसके कि यस भूलको कारण कति ठूलो भाग चुकाउनु परिरहेको छ । आमाको पेटमा रहँदा बच्चाले कति ठूलो कष्ट भेलिनु पर्छ र फेरि जन्मिए पछि बाँच्नका लागि के मात्र गर्नुपर्दैन । अन्तिम साँस सम्म पनि जुट्नु पर्छ । अब तपाईंहरू बुझ्न सक्नु हुन्छ कि जिन्दगी के हो ? जिन्दगी दुःख त हो नि । स्वार्थको प्रति जस्को जति ठूलो आसक्ति छ त्यति नै बढी दुःखी हुन्छ । तर घोरअन्धकारमा यदा कदा प्राप्त थोरै प्रकाशको किरण भैं कहिले काहीं प्राप्त हुने थोरै सुखको आधारमा मानिस आफ्नो पीडा, दुःख विसिदिन्छ । यही मोहको कारणले नै मानिसलाई दुःख आर्य सत्यबाट टाढा राख्छ । यस्तो नभएको भए त “जन्म र मृत्यु” को चक्रबाट छुटकारा पाउनको लागि स्वयं प्रयत्नशील हुने नै थियो ।

दोस्रो तरिका भगवानले आफ्ना शिष्यहरूलाई यस्तो सिकाउनु भयो कि सारा मानव शरीर कलापहरू (परमाणुहरू) द्वारा बनेको छ । प्रत्येक कलाप उत्पन्न हुन्छ-नष्ट हुन्छ । यी कलाप पनि एउटा छुट्टै नभईकन आठवटा तत्वहरू मिलेर बनेका छन् । ती हुन्—

- १) पृथ्वी - प्रसारण शक्ति २) आप - जल, संयोजन शक्ति
- ३) तेज (अग्नि) - संतापन शक्ति ४) वायु - संचालन शक्ति
- ५) वर्ण ६) रस ७) ओज ८) गन्ध

यी मध्ये अधिका चार तत्वलाई महाभूत भनिन्छ । पछिका चार तत्व अधिका चार तत्वका गुण मात्र हुन् । भौतिक जगतका सबैभन्दा सानो कण नै कलाप हुन् तर यी कलाप पनि माथिका ती आठ तत्व मिलेर बनेको छ जो वास्तवमा गुण धर्म स्वभाव नै हुन्— जुन एक साथ एकत्रित भएर रहेको छ । प्रकृतिको गुण धर्म स्वभावको विशिष्टता लिएर नै यी आठ तत्वको सह अस्तित्व भएको एक यस्तो समूहको निर्माण भयो जसलाई कलाप भनिन्छ ।

भगवान बुद्धका अनुसार यी कलापहरू प्रतिक्षण परिवर्तन भईरहन्छन् । यिनको संगठन र विघटन भईरहन्छन्, यो निरन्तर चलिनै रहन्छन् । यी कलाप

शक्तिको स्रोत-प्रवाहमान हुन् जस्तो कि कुनै बालेको दियोको लौह अथवा बिजली बत्तिको चिम मार्फत जुन लगातार प्रकाश प्रवाहित भईरहेको हुन्छ। यो शरीर पनि हेर्दा यस्तो ठोस जस्तो लाग्छ तर यो पनि भौतिक पदार्थ र जीवन शक्तिको सह-अस्तित्वको एउटा प्रवाह मात्र हो।

साधारण व्यक्तिको लागि फलामको एउटा टुक्रा गतिहीन भई लाग्ला तर वैज्ञानिक जान्दछन् कि ती असंख्य विद्युत कण (इलेक्ट्रोन) बाट बनेका छन्। जुन प्रतिक्षण परिवर्तन भईरहेको छ। जब त्यस्तो निर्जिव फलामको टुक्राको यस्तो प्रकृति छ भने मनुष्य जस्तो प्राणीको कस्तो दशा होला ! मानव शरीरमा जुन परिवर्तन भईरहेको छ त्यो त अझ तीव्र छ।

के मनुष्यले आफू भित्र भईरहेको यस्तो भीषण परिवर्तनलाई-तरंगलाई अनुभव गरेको छ त ? सबै परिवर्तनशील छन् प्रवाहमान छन् भनेर भन्ने ती वैज्ञानिकले के स्वयं यस्तो अनुभव गरेको छ ? आफ्नो शरीरको परिवर्तनशील र प्रवाहमय तरंगलाई जानेको छ ? त्यस मानिसको मनमा कस्तो प्रतिक्रिया हुन्छ जस्ले आफ्नो शरीर केवल कलापहरूको समूह मात्र रहेछ, परमाणु पुञ्ज मात्र रहेछ, तरंगमात्र रहेछ भनेर जानेको छ। जब कसैलाई प्यास लाग्छ तब मानिस तिर्खामेट्न तलाऊ कुवामा गएर पानी पिउँछ। यदि उनको आँखा तेजिलो छ अथवा त्यो पानीलाई नियालेर हेर्ने कुनै यन्त्र छ भने त्यो पानीमा असंख्य सूक्ष्म जिवाणुहरू भरिएको देख्दछ भने उस्ले निश्चय पनि त्यो पानी पिउन हिचकिचाउँछ। यस्तै प्रकारले जब कोही व्यक्तिले आफू भित्र निरन्तर भईरहेको परिवर्तनशीलतालाई, अनित्यतालाई स्व-अनुभूति गर्दछ तब उसले दुःख आर्य सत्यलाई साक्षात्कार गर्दछ। जब आफू भित्र भईरहेको परमाणुहरूको संघर्षण, प्रकम्पन, विकिरणलाई तीव्र अनुभव गर्दछ तब आफ्नो जीवन दुःखमय छ भनेर बुझ्दछ।

जब म यहाँ भगवान बुद्धको वाणीमा भन्दछु कि जीवन कति दुःखमय छ तब तपाईंलाई यो भ्रान्ति हुनसक्छ कि यो जीवन के यतिको दयनीय छ, जिउन नै अयोग्य छ, यो बुद्धदर्शन यतिको भीषण दुःख वादी छ, यसमा सुख-शान्तिमय जीवनको आशा आश्वासन गर्ने ठाउँ नै छैन ?

आखिर सुख भनेको के हो ? आधुनिक विज्ञानले भौतिक क्षेत्रमा आज जुन उन्नति गरेको छ के त्यसको

भोग गरेर मानिस सुखी छन् त ? हो सबैले भौतिक सुविधाहरू भोगिरहेका छन्। तर के त्यसमा आन्तरिक सुख सुविधा प्राप्त छन् त ? आफू भित्र हेर्दा अनुभव हुन्छ कि यी भौतिक क्षेत्रमा जे जति पनि भईरहेको छ, वा भविष्यमा हुनेछ, ती सुख-शान्तिदायक छैन। यस्तो किन भयो ? किनभने मानिसले भौतिक पदार्थ माथि त प्रभुत्व स्थापित अवश्य गर्‍यो तर उसले आफ्नो मनलाई वशमा पार्ने काम गर्न सकेको छैन।

बुद्धको ध्यान साधनाद्वारा मनलाई जुन शान्ति प्राप्त हुन्छ। जुन प्रीति (आनन्द) उत्पन्न हुन्छ, त्यसको तुलना इन्द्रियजन्य सुखसँग गर्न सकिँदैन। इन्द्रियजन्य सुखको अधि र पछि फेरि दुःख नै हुन्छ। तर ध्यानको प्रीति सुखमा, पहिले अथवा पछि कतै पनि दुःख र पीडा छैन। इन्द्रिय जगतमा रहेर अतीन्द्रिय सुख कस्तो होला भनेर जाँच्नु तपाईंको लागि कठिन नै हुनेछ। तर मलाई थाहा छ कि तपाईं पनि यी सुखलाई अनुभव गर्न सक्नु हुन्छ। तब मात्र तपाईं त्यस सुखसँग तुलनात्मक मूल्यांकन पनि गर्न सक्नेछ। भगवान बुद्धको शिक्षामा केवल दुःख र पीडा मात्र छ भनेर तर्सनु पर्ने कुनै कारण छैन। तपाईं मैले भनेको यस कुराको विश्वास गर्नुहोस् कि यो मार्गले तपाईंलाई यस जीवनको साधारण दुःखबाट मुक्ति दिलाउँछ। यो जीवन सफा तलाउमा फुलेको कमलको फूल भई हुनेछ, जसलाई तलाउको चारैतिर बलिरहेको आगोले पनि केही असर गर्न सक्दैन। यस मार्गद्वारा तपाईंलाई अभूतपूर्व आन्तरिक शान्ति प्राप्त हुनेछ र आफै सन्तोष हुनेछ कि केवल दैनिक जीवनमा हुने कष्ट मात्र हट्ने होइन कि विस्तारै विस्तारै तर पूर्ण दृढताकासाथ-तपाईं जन्म, जरा र मृत्युको चक्करबाट पनि मुक्त हुँदै जानेछ।

अब दोस्रो आर्य सत्य दुःख समुदयको बारेमा जानौं। भगवानले भन्नुभएको छ दुःख उदय हुनुको कारण तृष्णा अथवा तीव्र लालसा हो। एकपटक कामनाको बिऊ रोपियो भने लोभ अथवा राग बनेर उमिन्छ र तृष्णा र लालसाको रूपमा फल-फुल थाल्छ। तृष्णा चाहे धन सम्पदाको होस् अथवा अधिकारको, एकपटक बिऊ उम्रेपछि त त्यसको नोकर भएर जीवनभर त्यसैको ईशारामा तनले मनले पछि लागि पर्छ। त्यसको परिणाम स्वरूप लोभ र द्वेषको प्रेरणाले मन, वचन, र कर्मद्वारा अकुशल वृत्तिहरू-पाप संस्कारहरू सधैं बनाउँदै रहन्छौं।

अब दार्शनिक दृष्टिकोणले हेरियो भने कर्म संस्कारको आफ्नो समय आए पछि त्यस व्यक्तिमा आफ्नो प्रतिक्रिया प्रकट गर्दछ। यसै कर्म संस्कारद्वारा नै नाम र रूपको संयुक्त प्रवाह बग्दछ। यहींबाट आन्तरिक दुःखको थालनी हुन्छ।

चौथो आर्य सत्य हो दुःख निरोध गामिनी प्रतिपदा।

दुःखको निरोध गर्ने मार्ग कस्तो छ, त्यसलाई बुझौं। यो मार्ग भगवानले पहिलो पटक आफ्नो देशनामा भन्नुभएको थियो। यसलाई आर्य-अष्टाङ्गिक मार्ग भनिन्छ, यस आर्य अष्टाङ्गिक मार्गका तीन स्कन्ध छन्—

(क) शील स्कन्ध- १. सम्मावाचा २. सम्मा कम्मन्तो ३. सम्मा आजीवो

(ख) समाधि स्कन्ध- ४. सम्मा वायामो ५. सम्मा सति ६. सम्मा समाधि

(ग) प्रज्ञा स्कन्ध- ७. सम्मा सङ्कप्पो ८. सम्मा दिट्ठि

(क) शील स्कन्ध - यसका तीन भाग छन्—

(१) सम्मा वाचा (सम्यक वाणी) - यस्तो कुरा बोल्नु जुन सत्य छ, कल्याणकारी छ जुन कटु नहोस्, कठोर नहोस्, कपटयुक्त तथा द्वेषयुक्त पनि नहोस्।

(२) सम्मा कम्मन्तो (सम्यक कर्मान्त) - सदाचारको मूल आधारमा नैतिक जीवनको पालना गर्ने। हिंसा, चोरी, व्यभिचार र लागूपदार्थ सेवन गर्नबाट अलग रहनु।

(३) सम्मा आजीवो (सम्यक आजीविका) - पेट पाल्नको लागि काम यस्तो गर्नु कि जसबाट अन्य प्राणीहरूलाई कष्ट नपुगोस्। मानिसहरूको व्यापार, अस्त्र-शस्त्रको व्यापार, रक्सी जस्ता पिउने कुराको व्यापार आदिबाट अलग रहनु।

भगवानले आफ्नो पहिलो उपदेशमा यी आचार संहितालाई व्याख्या गर्नुभएको थियो। भगवानले पछि भिक्षु संघको लागि र गृहस्थ श्रावकहरूका लागि छुट्टा-छुट्टै नियमहरू निर्धारित गर्नुभयो। यहाँ भिक्षु संघका लागि निर्धारित गरेका नियमहरूको बारेमा चर्चा गर्नु आवश्यक नहोला। तपाईंहरू गृहस्थ हुनुहुन्छ, त्यसैले गृहस्थहरूको सदाचार संहिताको बारेमा अवश्य बताउनेछु। यसलाई पञ्चशील भनिन्छ।

१. पाणातिपात : प्राणी हिंसा गर्ने कामबाट अलग हुने

शिक्षा। (यस नियममा सम्पूर्ण प्राणीहरू प्रति भगवान बुद्धको असीम करुणा भएको सिद्ध हुन्छ।)

२. अदिन्नादान : कसैको वस्तु नदिई कन नलिने शिक्षा (यसको कारणले नयाँ चाहना गर्ने, नचाहिने वस्तु संग्रह गर्ने आदि प्रति नियन्त्रण हुन जान्छ।)

३. कामेसुमिच्छाचार : काम सम्बन्धी नराम्रो आचरण (व्यभिचार) बाट अलग रहने शिक्षा। (काम-वासना सम्पूर्ण मनुष्यहरूमा व्याप्त छ। यसबाट निस्कनु जो कसैलाई पनि कठिन छ। त्यसैले व्यभिचारबाट बच्नको लागि यो नियम हो।)

४. मुसावाद : भूठो बोल्नुबाट अलग रहने शिक्षा। (यस नियमको कारणले बोली द्वारा सत्यको प्रतिष्ठा स्थापित गर्न सकिन्छ।)

५. सुरामेरय्य : सुरा, मद्य आदि प्रमादकारी वस्तुको सेवन नगर्ने शिक्षा। (नशा आदि सेवन गर्दा मानिसको आफ्नो मनको बुद्धि, विवेक र दृढता नाश हुन्छ। परमार्थ सत्य साक्षात्कार गर्नको लागि यसबाट अलग हुनु नितान्त अनिवार्य छ।)

यी माथिका पञ्चशील शरीर र वचन द्वारा गरिने कर्म नियन्त्रणको लागि हुन्। समाधिको अभ्यासको लागि मनलाई पूर्णतः समाहित गर्नको लागि यी नितान्त आवश्यक आधार हुन्।

(ख) समाधि स्कन्ध

महिला तथा सज्जन वृन्ध! अब हामी बुद्ध शिक्षाको मानसिक पक्ष माथि विचार गर्दछौं। समाधि स्कन्धमा पनि तीन भाग छन्।

१. सम्मा वायामो - सम्यक व्यायाम

२. सम्मा सति - सम्यक स्मृति

३. सम्मा समाधि - सम्यक समाधि

सम्यक स्मृतिको लागि अर्थात एउटै कुरामा लगातार ध्यान गरि राख्नका लागि सम्यक व्यायाम अर्थात सही प्रयत्न गर्नु आवश्यक छ। दृढतापूर्वक प्रयत्न नगरिकन कोही पनि व्यक्तिले आफ्नो अस्थिर मनलाई स्थिर गरेर, विचारहरूलाई नियन्त्रित गर्न सकिदैन। यसको बिना सम्यक समाधि अर्थात चित्तको सूक्ष्म एकाग्रता र चित्तको सम्यक सन्तुलन गर्न सकिदैन। सम्यक समाधिको स्थितिमा चित्तका सम्पूर्ण नीवरणहरूबाट - काम छन्द आदि विघ्न बाधाहरूद्वारा मुक्त हुन्छ, परम परिशुद्ध

हुन्छ र प्रशान्त हुन्छ, भित्र पनि प्रशान्त र बाहिर पनि प्रशान्त । यस अवस्थामा चित्त अत्यन्त शक्तिशाली र उज्वल हुन्छ । भित्रको उज्वल मन बाहिर प्रतिबिम्बित हुन्छ । यस प्रतिबिम्बित आलोक-ज्योतिको प्रकाश सानो तारा जस्तो पनि हुन सक्छ, र सूर्यको प्रकाश भैं विशाल पनि हुनसक्छ । नितान्त अँध्यारो ठाउँ (सून्यागार) मा आँखाको सामू जुन ज्योति प्रकाश प्रकट हुन्छ त्यो चित्तको परिशुद्धता, प्रशान्ति र पवित्रताको अभिव्यक्ति मात्र हो ।

हिन्दू साधकहरू पनि यसै दिव्य ज्योति प्राप्तीका लागि प्रयत्नशील हुन्छन् । दिव्य ज्योतिलाई आलम्बन बनाएर अनन्तसम्म फैलाउने र फेरि त्यसैमा फर्किने-यही वास्तवमा ब्राह्मणी योगमार्ग हो । ईसाइहरूको नयाँ टेष्टामेंटमा मैथ्यूसले “ज्योतिर्मय शरीर” भनेर उल्लेख गरेका छन् । यसै चमत्कारीपूर्ण ज्योतिको लागि रोमन क्याथोलिक पादरीहरू नियमित रूपले ध्यान गर्दछन् । मुसलमानहरूको धर्मग्रन्थ कुरान-शरीफमा पनि “दिव्य-ज्योति-प्रकाशन” लाई धेरै महत्व दिइएको पाइन्छ ।

जस्तो कि मैले भरखरै भने बाहिर देखिने यी ज्योति भित्रको परिशुद्ध चित्तको प्रतिबिम्ब मात्रै हो । चित्तलाई निर्मल, विशुद्ध बनाउनु नै धार्मिक जीवनको मुख्य उद्देश्य हो । चाहे बुद्धानुयायी होस्, हिन्दू होस्, ईसाइ होस्, अथवा मुसलमान होस् मनको पवित्रता गर्नु, मन निर्मल बनाउनु नै सबै धर्महरूको उद्देश्य हो, मानव-मानव पारस्परिक मेलमिलापका लागि एक आपसमा प्रेम हुनु नितान्त आवश्यक छ र यो तबमात्र सम्भव हुन्छ जब मनले परम पवित्रता र इन्द्रियातीत परिशुद्धी प्राप्त गर्दछ । अरूको असन्तुलित मनलाई सन्तुलित गर्नको लागि पहिला आफ्नो मन सन्तुलित गर्नु आवश्यक हुन्छ । भगवानले भन्नुभएको छ –

फन्दनं चपलं चित्तं, दुरक्खं दुन्निवारयं ।

उज्जुं करोति मेधावी, उसुकारोव तेज्जं ॥

अर्थ— यस चंचल, चपल दुर्लक्ष्य र दुर्निवार्य (नराम्रो काममा लाग्ने) चित्तलाई बुद्धिमान-मेधावी व्यक्तिले त्यसरी सीधा गर्छ, जसरी वाण बनाउनेले वाणलाई सीधा गर्दछ ।

शरीरलाई संयमित गर्नुका साथ-साथै मनलाई

संयमित गर्नु पनि त्यतिकै आवश्यक छ । आउ ! हामी पनि शीलद्वारा शरीरलाई संयमित गरेर, साधनाद्वारा मनलाई दृढ र पवित्र बनाऔं जसबाट हामी पनि आन्तरिक ध्यानको शान्ति प्राप्त गर्न सकौं । आनन्द प्राप्त गर्न सकौं ।

जब आन्तरिक शान्तिमा मन रम्य, तब सत्यको साक्षात्कार पनि नजिकिदै जान्छ ।

तपाईं मान्नु हुन्छ कि हुन्छ, तर मेरो अनुभवमा यदि तपाईंलाई सद्गुरु प्राप्त भयो भने प्रत्येक व्यक्तिले आन्तरिक शान्ति र ज्योति सहितको चित्त विशुद्धि प्राप्त गर्दछ, चाहे उनी कुनै पनि धर्म सिद्धान्त मान्ने व्यक्ति नै किन नहोस् । तर प्रयत्न खूब मन लगाएर गर्नु अनिवार्य छ, त्यस्तै साधनाको अवधिभर गुरुप्रति सम्पूर्ण आत्म समर्पण हुनु पनि त्यतिकै अनिवार्य छ ।

निरन्तर अभ्यासद्वारा साधकको आफ्नो मन माथि पूर्ण अधिकार प्राप्त गरेर ध्यानिक स्थिति (अर्पणा समाधि) प्राप्त गर्न सकिन्छ । यस्तो साधकले विस्तारै-विस्तारै सबै ध्यान समापत्तिहरू प्राप्त गर्दै गर्दै विभिन्न सिद्धिहरू प्राप्त गर्न सक्दछन् । हामीलाई थाहा भएको कुरा हो महाराज शुद्धोदनका गुरु ऋषि कालदेवलले पनि यस्ता सिद्धिहरू प्राप्त गरेका थिए । तर यस्तो अभ्यास सन्यासीहरूलाई, घर-गृहस्थीबाट टाढा रहेर, कठोर तप गरेमा मात्र सम्भव हुन्छ । जबसम्म मनमा वासना छ तबसम्म यो मार्गमा अघि बढ्नु नै हुँदैन भन्ने चाहिँ होइन । तर यस्ता लौकिक चमत्कारी सिद्धि दात्री साधनालाई भगवानले कहिल्यै पनि प्रोत्साहन गर्नु भएन । उहाँको मार्गमा त समाधिको अभ्यास चित्तलाई परम परिशुद्ध बनाउनको लागि हो, मानसिक शक्तिको उपलब्धि, जसको सहारामा परमार्थ सत्य (निर्वाण)को साक्षात्कार गर्नको लागि हो ।

बुद्ध शिक्षा अन्तर्गत चालीस प्रकारका समाधि भावनाहरू छन् । ती मध्ये ‘आनापान’ पद्धति नै प्रमुख हुन् । आनापान भन्नाले स्वाभाविक श्वास-प्रश्वास माथि ध्यान लगाउनु हो । सबै बुद्धहरूले यसैलाई अपनाउनु भएको थियो ।

क्रमशः

(साभार- ‘विपश्यना’ वर्ष-३६, अङ्क-४)

बुद्ध सम्बन्धी केही जानकारीहरू –

★ बुद्धको सेवा गर्नको लागि समय निकाल्न उत्तरानन्दमाता उपासिकाले सिरिमा नामकी वेश्यालाई पैसा दिई आफ्नो लग्ने एक हप्ताका लागि सुम्पेकी थिइन् ।

(साभार- बौद्ध दर्पण)

बुद्धको व्यक्तित्व

भिक्षु अश्वघोष

व्यक्तित्व भन्दाखेरी मुख राम्रो, फुर्तिलो, राम्रो कुरा बोल्ने, विद्वान् र पैसा भएको व्यक्तिलाई मान्ने चलन आजकल देखिन्छ। यहाँ बुद्धको व्यक्तित्वबारे भन्न लागेको यस्तो कुरोलाई लिएर होइन। गौतम बुद्धसँग भएको केही विशेष गुणको विषयमा लेख्न लागेको छुँ।

१) बुद्ध दार्शनिक होइन, प्रत्यक्षदर्शी अनुभवी हुनुहुन्छ।
दार्शनिकहरूले धेरै टाढा र अदृश्य विषयहरू सम्बन्धी कल्पना गरिरहन्छन् जस्तै— यो संसार कहिले सृष्टि भयो होला। यसैगरी आत्मा, परमात्मा, पूर्वजन्म र पुनर्जन्मबारे उनीहरू कल्पना गरिरहन्छन्। सुनेको कुरामा विश्वास गर्छन्, अनुभव गरेर हेर्नुपर्ने हुँदैनन्। अनुभवमा विश्वास गर्नेले आँखाले नदेखिकन र अनुभव नगरेसम्म विश्वास गर्दैन। उसले आँखाले देख्ने र अनुभवगर्ने प्रयासगर्छ। विचारमात्र गर्नेले प्रयास गर्दैन, देख्दा पनि देख्दैन। महामानव बुद्ध दर्शनमा अल्झिरहन मन पराउनु हुन्न। दर्शनमा नअल्झिनेले सत्य देख्छ। दुःखबाट मुक्त हुन्छ। दर्शनमा अल्झेक कल्पना गरिरहँदा पागल हुन सक्छ, भन्ने बुद्धको विचार हो।

२) बुद्ध परम्परावादी होइन, मौलिक रूपका विचारक हुन्। पहिलेदेखि आमा-बाबु, गुरु र जेठा पाकाहरूको कुरा सुन्ने र नेताहरूको अनुकरण गर्ने मानिसको बानी र संस्कार हो। तिनीहरूले भनेको मानेन भने आचार र अनुशासनहीन र पाप सम्झने। तर सिद्धार्थ गौतमको बालक उमेरदेखि बुद्ध बनि सकेपछि पर्यन्तको जीवनका घटनाहरू अध्ययन गर्दा बुद्ध परम्परावादी होइन भन्ने देखिन्छ, अर्थात् बुद्ध परम्परा र रूढीवादीको विरोधी हुनुहुन्थ्यो भन्ने देखिन्छ। गौतम बुद्धले नयाँ संस्कृति र नयाँ विचारधारा ल्याउनुभयो।

बुद्धकालीन समाज ब्राह्मणवादको छत्रछायाँमा परेको थियो। त्यस्तो बेला बुद्ध जन्मनु भयो, त्यसबेला बुद्धले ठूलो सामाजिक र साँस्कृतिक क्रान्ति गर्नुभयो तर क्रान्तिभन्दा फ्रान्स र रूस आदि देशमा जस्तो रगतको खोला बग्ने क्रान्ति होइन विचार र हृदय परिवर्तन अनि स्वतन्त्र चिन्तनको क्रान्ति। अर्को किसिमले भन्नु भने समाजमा रहेको रूढीवादीलाई परिवर्तन ल्याउने क्रान्ति। बुद्धको सामाजिक र साँस्कृतिक क्रान्ति त्यो बेला त्यतिको प्रभावकारी नभए पनि उहाँको परिनिर्वाणको

२१८ वर्षपछिका राजा अशोक गौतम बुद्धको साँस्कृतिक क्रान्तिकारी विचारधारादेखि अति प्रभावित भए। महाराज अशोकले दरवारमुखी हुन छोडी प्रजामुखी भएर बुद्धको बहुजन हिताय, बहुजन सुखाय अभियान सफल गरिदिए। बुद्धकालीन कोशल र विम्बिसार आदि राजाहरूले बुद्धलाई चिन्न सकेनन् र बुद्धको साँस्कृतिक क्रान्तिलाई अँगाल्न सकेनन्।

अब, बुद्ध परम्परावादी होइन भन्ने कुरा बुझ्नलाई एक दुईवटा घटना स्मरण गरौं। साधारण त्यागी हुन्छु भन्नेले विवाह गर्दैन तर बुद्ध हुने सिद्धार्थ कुमारले विवाह गरेर एउटा छोरा पनि पाए। फेरि छोरा पाएको खबर सुन्ने बित्तिकै खुशी नभई त्यसलाई राहु (बाधा) उत्पन्न भयो भन्नुभयो। अरू जस्तै छोरा पाएर खुशी हुनुभएन।

सिद्धार्थले धेरै तपस्वी र ऋषि, गुरुहरूसँग बसेर उनीहरूलाई छोडेर जानुभयो। तिनीहरूको शिक्षा र सिद्धान्तदेखि उहाँलाई चित्त बुझेन। सिद्धार्थलाई चाहिने ज्ञान तिनीहरूसँग छैन। तब आमा बाबु र गुरुलाई पनि छोडेर जानुभयो।

बुद्ध बनि सकेपछि कपिलवस्तुमा उहाँ भिक्षाटनमा जानुभयो। यो कुरा सुनेर शुद्धोदन महाराजले हतारेर गौतम बुद्धकहाँ गएर सोधे— राजसंस्कृति र परम्परालाई किन अपमान गर्नु भएको ?

गौतम बुद्धको जवाफ हो— महाराज, अब मेरो संस्कृति राज संस्कृति होइन। अब मेरो परम्परा राजपरम्परा होइन। मेरो परम्परा र संस्कृति श्रमण परम्परा र जनसंस्कृति अनि समता संस्कृति हो। त्यसैले कुनै भेदभाव नगरीकन जनताको घर घरमा गएर शिक्षा माग्न गइरहेको छु।

पहिलेदेखि पुस्तकलाई दैववाणी सम्झने र गुरुले भनेको कुरा सत्य मान्ने परम्परालाई तोडेर कसैको कुरा सुन्ने बित्तिकै पत्याउनु हुँदैन, चाहे ठूला धर्मगुरु किन नहोस् चाहे बुद्ध नै किन नहोस्। बुद्धको विचार अनुसार पहिले ठीक छ छैन, हुन्छ वा हुँदैन, विचार गरेर, बुझेर मात्र त्यसलाई शिरोपर गर्नुपर्छ। अरू भगवान भनाउँदाहरूले मेरो कुरा सुन्नै पर्छ। मेरो शरणमा आउ, अनि मात्रै मुक्त हुन्छ भन्छन्। बुद्धले त्यस्तो भन्नु भएन। मेरो शरण होइन आफ्नै शरण जाउ। आफ्नो भरोसा आफैँ बन्न, आचरण

राम्रो पार अनि दुःखबाट मुक्त हुनसक्छ ।

बुद्ध अनीश्वरवादी र अनात्मावादी हुन् । बुद्धले ईश्वर छैन र मान्नु पर्दैन, आत्म नित्य होइन अथवा अनात्मावादको कुरालाई अगाडि राखेर ब्राह्मणवादलाई गम्भीर प्रहार गर्नुभयो । जन्मले कोही ब्राह्मण हुँदैन, कोही नीच पनि हुँदैन । आफ्नो कामले नै मानिस ब्राह्मण अथवा नीच हुन्छ भनी गौतम बुद्धले परम्परावादलाई तोड्नुभयो । जातिवादको विरुद्ध क्रान्तिको पाइला चाल्नुभयो ।

३) गौतम बुद्ध शास्त्रीय होइन, अनुभवी हुनुहुन्छ

महामानव बुद्ध धेरै पुस्तक पढेर परीक्षा दिई पास गरेर पण्डित विद्वान् बनेको हुनुहुन्न र बुद्धिविलासिता देखाउने खालका पनि हुनुहुन्न । उहाँ त शुद्ध व्यावहारिक व्यक्ति हुनुहुन्छ । उहाँले हिले धर्मलाई वैज्ञानिक प्रतिष्ठा दिनुभयो । उहाँको त्यो समयभन्दा पहिले धर्म अन्ध विश्वासको चिन्ह जस्तै भइराखेको थियो । उहाँले नरकको भय र स्वर्गको लोभले धर्म नगर्नु भन्नुभयो । मन शुद्ध गर, अन्तर्मुखी होऊ अर्थात् आफूले आफूलाई चिन, आफ्नो व्यवहार र चाल चलन राम्रो गर, आफ्नो दोष देख, धेरै विद्वान् हुँदैमा, कुरा गर्न जाँदैमा ज्ञानी र सन्त हुँदैन, चरित्र सुधार गरी व्यवहारमा प्रयोग गर्न सके मात्र ज्ञानी होइन्छ, नत्र भने अरूको गाई चराएर दूध खान नपाउने गोठालो जस्तै हुन्छ भन्ने कर्तव्यपरायणताको शिक्षा दिनुभयो । यसरी शिक्षा दिएर नास्तिकहरूलाई पनि धर्म मार्गमा अग्रसर गराउनुभयो । हुनत पाली साहित्य हेरीलगादा अशिक्षित वर्गलाई उहाँले नरकको भय र स्वर्गको प्रलोभन दिएर ठीक ठाउँमा ल्याउने प्रयास भने गरेको देखिन्छ ।

४) गौतम बुद्ध व्यवहारवादको पक्षपाती हुनुहुन्छ

सिद्धार्थ गौतम बुद्ध भइसक्दा पनि समाजबाट अलग हुनुभएन । मानिसहरूको जीवन राम्रो पार्ने मनले चरित्र सुधार र कलह नहुने शिक्षा दिनमा उहाँले धेरै ध्यान दिनुभयो । महापुरुषहरू धेरैजसो घर जग्गा छोडिसकेपछि एतन्त जङ्गलमा जान्छन् र समाजबाट अलग हुन्छन् । बुद्धले आफूलाई कमलको फूलको उपमा दिएर भन्नुभयो— “कमलको फूल हिलोमा फुल्छ, र पानीम डुबेर बस्छ तर कमल हिलो र पानीबाट अलग भएर रहन्छ ।” त्यस्तै बुद्धको जीवन पनि हो । यसबाट के बुझिन्छ, भने मानिसहरूको जीवन मानव समाजबाट अलग भएर एकलै आनन्दले बस्नको लागि होइन । यो बुद्धको शिक्षा हो कि समाजमा बसेर समाजलाई गतिशील बनाउने र

गतिविहीन हुने कुरा उहाँले बताउनु भएन । “अभिक्रम मा निवत्तं” – अगाडि बढ, नरोक । यो उहाँको उद्घोषण हो । त्यसैले उहाँले आफूले बनाएको नियम सबै ठाउँमा पालन गर्नुपर्छ नभनी ठाउँ हेरी, समय हेरी संशोधन गर्न उचित छ भन्नुभयो । वहाँले महापरिनिर्वाण हुनु अघि भिक्षुहरूलाई बोलाएर भन्नुभयो— “भिक्षुहरू, मैले तिमीहरूलाई जुन साना साना नियमहरूबताइ दिएको छुँ पछि तिमीहरू सबै मिलेर छलफल गरी सहमत भए अनुसार परिवर्तन गरे पनि हुन्छ । हुन पनि हो व्यवहारमा प्रयोग गर्न नसक्ने नियम राखिराख्दा काम आउँदैन । त्यसबाट भ्रममात्र हुन्छ तर पछि संगायन (भिक्षुहरूको धर्मसम्मेलन) भएको बेला नियम परिवर्तन गर्ने कुरामा धेरै जस्तो भिक्षुहरू सहमत भएनन्, फलस्वरूप धेरवाद र महासांघिक (पछि महायान) भनी दुई सम्प्रदाय अनुसार बौद्ध भिक्षुहरू देखापरे ।

५) गौम बुद्ध कट्टर सिद्धान्तवादी होइन

शाक्यमुनि बुद्ध महामानव हुनुहुन्छ । साधारण रूपमा धेरैजसो धर्मावलम्बीहरू कट्टर सिद्धान्तवादी छन् । उनीहरूको लागि सिद्धान्त मात्रै महत्वपूर्ण हुन्छ, मानवताको महत्व हुँदैन । मतलब मानिस धार्मिक सिद्धान्तको लागि हो । यहाँ धार्मिक भनेको साम्प्रदायिक हो । बुद्धले यो कुरा मान्नुभएको छैन । सिद्धान्त र विधान (नियम) एकवर्ग र एक समयको लागि उपयोगी हुनसक्छ । सबैको लागि र सदाको लागि उपयोगी हुँदैन । महामानव बुद्धको बनाइ अनुसार सिद्धान्त र नियम मानिसको लागि हो । मानिस सिद्धान्त र नियमको लागि होइन । ब्राह्मणको कुलमा जन्मदैमा ब्राह्मणनै हुनुपर्छ भन्ने केही छैन । बुद्धले भन्नुभयो— जन्मले कोही ब्राह्मण हुँदैन । जन्मले कोही नीच पनि हुँदैन । आ-आफ्नो काम वा कृयाकलापले ठूलो र सानो हुने हुन्छ । ब्राह्मण देखि लिएर पोडेसम्मलाई पनि वाहाँले आफ्नो भिक्षु संघमा भित्र्याउनु भयो । यसबाट देखिन्छ कि गौतम बुद्धले विधि विधानलाई भन्दा आचरण शुद्धि र मानिसलाई मान्यता दिनुभएको छ । मानिसको हित र भलोका लागि विधान र कानून बनाइन्छ, तर हित भएन भने त्यो विधान बदलिदिन्छ । कुनै घटना र कारण नभइकन कानून र नियम बनाइँदैन ।

एकपल्ट गौतम बुद्धका प्रमुख शिष्य सारिपुत्र महास्थविरले प्रार्थना गर्नुभयो— भो भगवान्, भिक्षुहरूलाई संयमित गर्न नियम धेरै बनाउनु पर्‍यो ।

गौतम बुद्धले भन्नुभयो— घाउ नहुँदै औषधि गर्ने ? घाउ भएमा पो औषधि लगाउने गर्नुपर्छ । त्यसैले घटना नहुँदै पछि यस्तो हुने छ भनेर नियम बनाउनु हुँदैन । वरु बुद्ध आफैले ठाउँ हेरी समयअनुसार आफूले नियम बदल्नुभएको छ । यसबाट के देखिन्छ भने गौतमबुद्ध कट्टर विधि एवं नियमवाद हुनुहुन्न । वहाँ त बहुजनहितवादी हुनुहुन्छ । वहाँ बहुजनहित हुने किसिमले मात्र कुरा र काम गर्नुहुन्छ । यो वहाँको व्यक्तित्वको विशेषता हो । वहाँले सर्वजन हिताय भनी भन्नुभएको छैन । यस्तो हुन पनि सक्दैन ।

६) बुद्ध बोधवादी हुनुहुन्छ

बुद्धले पहिले कसैलाई नियममा बस्ने कुरा गर्नुभएन, वरु सम्झाउनु बुझाउनु हुन्थ्यो । बुद्धसँग कुन राम्रो कुन नराम्रो भनी सोधे भने होश राखी बुझी गरेको काम राम्रो र होश नराखी नबुझी गरेको काम नराम्रो भन्नुहुन्छ । थाहा नपाई, नबुझी, होश नराखी पुण्य (धर्म) भनी गरेपनि त्यस्तो कुरा पाप हुनसक्छ । परिस्थिति हेरी हरेक कुरा फरक भएर जाने हुन्छ । प्रमादमा नलाग, अप्रमादी होऊ अर्थात् लापरवाही नहुनु, होशियारी हुनु बेस । यो बुद्धको अन्तिम उपदेश र शिक्षा हो ।

क्रोध भनेको पाप हो कि धर्म भनी साधेको प्रश्नमा गौतम बुद्ध भन्नुहुन्छ— होश राखी गरेको क्रोध धर्म हुन्छ । जोशमा होश गुमाई गरेको क्रोध पाप हुन्छ । यो कुरा बुझाउन जापानको एउटा घटना प्रस्तुत गर्छु । यो घटना मैले “सत्यको खोज” भन्ने पुस्तकमा पढेको हुँ ।

एकजना जापानी धर्मगुरुले आफ्नो शिष्यलाई भनिराखेको थियो— “कसैलाई मर्नु पर्‍यो भने बेहोशमा अर्थात् आवेशमा परेर क्रोध गरेर नमार ।”

केही दिनपछि एकजना शत्रुले त्यस धर्मगुरुलाई मारिदियो । आफ्नो गुरुलाई मार्नेलाई मारिदिन्छु भनी तलवारले हान्न लागेको बेला त्यो शत्रुले मुखमा थुकिदियो । अनि तलवार उठाउनेलाई एकदम रीस उठ्यो । अनि नमारीकन तलवार भुईँमा राखी सरासर हिँड्यो ।

शत्रुले सोध्यो— तिमी किन मलाई नमारिकन गएको ?

उसको जवाफ हो— तिमीले मेरो मुखमा थुकिदिंदा मलाई एकदम रीस उठ्यो । मैले गुरुले भन्नुभएको कुरा सम्झें— “कसैलाई मार्नुपरे रीसले होश गुमाएर नमार ।”

मलाई एकदम रीस उठेकोले तिमिलाई नमारेको हुँ ।

यहाँ रीस उठे पनि होश भएकोले पाप भएन । होश नभएको भए अनि गुरुको शिक्षा बिसेको भए त्यसले शत्रुलाई तलवारले टाउको काटिसक्थ्यो होला ।

कसैले भन्न सक्छ कि क्रोध भनेको कुनै पनि ठीक छैन तर कहिले काहीँ बुद्ध पनि रिसाउनु भएको छ । बुद्धलाई रीस उठेको घटना पालि साहित्यमा धेरै ठाउँमा पाइन्छ, तर अरूको भलाई गर्न र सुधार गर्नलाई मात्र उहाँ रिसाउनु हुन्छ । त्यसबेला होश राख्नुहुन्छ । त्यसैले सबैको क्रोधलाई नराम्रो भन्नुहुँदैन । होश नभएको रीसमात्र पाप हुन्छ । जस्तै जोशमा होश उडाएर आँखा नदेख्ने गरी रिसाउनु नराम्रो हो । विवेकी आमा बाबुले आफ्ना बच्चाहरूलाई गालि गर्दा तिनीहरूको भलाईको लागि क्रोध गर्छन् । अपवादस्वरूप कोही कोही अविवेकी आमा बाबुले रीर उठ्दा होश हराई आफ्ना छोरा-छोरीहरूप्रति अनर्थ गर्ने पनि छन् । त्यस्तै गुरुहरू पनि छन् । अंगुलीमालका गुरुले पनि अविवेकी भएर शिष्यलाई ज्यानमारा बनाइदियो । जे भए पनि बुद्धले आफू बोध भए जस्तै अरूलाई पनि बोध गर्नुहुन्छ । ■

‘आवरण चित्र परिचय’ बाँकी अंश ...

संस्कारहरूको उत्पाद-व्ययको जुन धर्म हो, स्वभाव हो, यसलाई नै तटस्थतापूर्वक जानिरहनु परेको छ । अर्को कुनै काम पनि छैन ।”

बस, अर्को तर्फबाट राजा प्रसेनजितलाई धन्यवाद दिन थाले त्यस व्यक्तिले । किनभने उसले गरेर नै यसरी ध्यान गर्ने सुअवसर प्राप्त भयो । अर्कोतर्फ उत्पत्ति विनाश (उदय व्यय) र भंगको निरिक्षणमा निरन्तर लागिरेह्यो । फलस्वरूप यसको परिणाम उत्पत्ति विनाश हुँदा हुँदै एकाएक “उपज्जित्वा निरूज्झन्ति” हुनपुग्यो । अर्को शब्दमा भन्ने हो भने विनाश भइसकेपछि अर्को नयाँ हेतु उत्पन्न नै भएन । निरोध भयो । फलस्वरूप नित्य शाश्वत ध्रुव निर्वाण साक्षात्कार भयो । अधोगति तर्फ लाने सबै संस्कार समाप्त भए । उनी स्रोतापन्न भए । नयाँ जीवन आरम्भ भयो ।

बन्दी धन्य भयो । कारावास मुक्तिको कारण बन्यो । राजालाई आफ्नो गल्ती महसूस हुन थाल्यो । तब उसलाई जेलबाट नै मुक्त गरिदियो । ■

श्यामावती

लेखिका- कुमारी विद्यावती मालविका
नेपालभाषा अनुवादिका- माधवी गुरुमां
नेपालीमा अनुवादिका- वीर्यवती गुरुमां

श्यामावती, भद्रावती नगरकी एक सेंठकी अति सुन्दर पुत्रीरत्न थिइन् । आमा-बुबाकी एकली छोरी भएकीले उनको लालनपालन अति प्रेम एवं सुखपूर्वक भएको थियो । स्वभावैले शान्त एवं सरल श्यामावती आफ्ना माता-पितालाई अत्यन्त आदरपूर्वक सेवा गरी खुशी रहन्थिन् । सेंठले उनीलाई शिक्षा-दिक्षाको उचित प्रबन्ध मिलाइ दिएको थियो । अनि उनीले छोटो समय मै आफ्नो तीव्र बुद्धिद्वारा थुप्रै ज्ञान प्राप्त गर्न सफल भइन् ।

अचानक प्लेग रोगको महामारीले गर्दा कतिपय भद्रावती नगरवासीहरू मरे त कतिपय नगर छोडेर गए । नगरमा जताततै हाहाकार थियो । जता हेर्नु त्यतै लाश देखिन्थ्यो । श्याल, गिद्ध, चीलहरूको आवाज र नगरवासीको कोलाहलबाट लाग्दथ्यो, नगरमा मृत्युको छाँया नै मंडारिरहेको जस्तो । श्यामावतीको परिवारका प्रायजसो सबै प्लेगको शिकार भइसकेका हुनाले सेंठले आफ्नी अति मनपर्ने छोरी र पत्नीलाई साथमा लिई कौशाम्बिमा गए । त्यहाँ सेंठको एउटा साथी थियो । तर ती दुई मित्रहरू एक अर्कासंग पहिले कहिल्यै पनि भेटघाट गरेका थिएनन् । केवल पत्रद्वारा मित्रता गाँसिएको थियो । कौशाम्बि पुगेपछि ती तीनजना असहाय प्राणीहरूले नगर बाहिरको एउटा सत्तलमा शरण लिए ।

पारिवारिक शोकमा व्याकुल श्रेष्ठी दम्पतिले त्यस्तो दीनहीन अवस्थामा आफ्नो साथीको घरमा जानु उचित सम्भेन । धेरै दिन बितेपछि उनीहरूको स्मृति पनि धमिलिदै गए । धेरै दिन भोकभोकै बस्नु परेको कारणले उनीहरू भन्भन् दुब्लाउँदै गए । कमजोर भए । त्यसैले एकदिन उनीहरूले आफ्नी प्यारी पुत्रीलाई भने— “छोरी, अब हामीसंग केहीपनि बाँकी छैन । त्यसैले भिक्षा मागेर नै खानुपर्ला जस्तो छ । तर भिक्षा माग्न जाने सामर्थ्य पनि छैन ।” श्यामावतीको गहभरी आँशु भयो । तैपनि उनले साहस बटुलेर धैर्यतापूर्वक भन्न थालिन्— “तपाईंकी श्यामाले भिक्षा मागेर ल्याउनेछिन् ।”

कौशाम्बि नगरमा घोषक नाम गरेको एकजना

सेंठले दिनहुँ निर्धन तथा मगन्तेहरूलाई भोजन दान दिने गर्थ्यो । उ आफैँ दान-शालामा गई सेवकहरूले गरेको कामकाजको रेखदेख गर्ने गर्थ्यो । सेवकहरूले भोजन बितरण कार्य राम्ररी गरेको छ कि छैन भनी हेरबिचार पुर्‍याईरहन्थ्यो । मगन्तेहरूको समूहमा त्यो दिन भद्रावतीकी निर्धन असहाय श्रेष्ठीकन्या श्यामावती पनि भिक्षापात्र लिई उभिरहिन् । तीन जनाको लागि भिक्षा मागेर उनी सत्तलमा फर्किन् । अनि तीनै जनाले आ-आफ्नो क्षुधा शान्त पारे । तर धेरै दिन देखि भोकाएर अशक्त भईसकेका श्यामावतीकी बुबाले त्यस भोजनलाई पचाउन सकेन । त्यहि कारणबाट उ आफ्नी पत्नी र छोरीलाई छोडेर दिवंगत हुन पुग्यो । श्यामाकी माताले यस्तो हृदयविदारक पीडा सहन नसकेर बहुलाई जस्तै भइन् । दोश्रो दिन श्यामाले बाँकि एकमात्र जीवनको आधार आफ्नी आमाको निमित्त भिक्षा मागेर ल्याइन् । उनकी आमा पनि भोजन पचाउन नसकी अशक्त भइन् र दिवंगत भइन् । तेश्रो दिन श्यामाले एउटा मात्र पात्र लिएर रूँदै भिक्षा माग्न गइन् । त्यो देखेर सेंठले सोचन थाल्यो— “यिनले पहिला भूठ बोलेर धेरै भोजन मागेर लानेगरेकी रहिछन् । तर आज एउटा मात्र पात्र लिएर आएकी छिन् ?” अनि सोधेछन्, “किन ? धेरै खान सकेनौ ?”

जबरजस्ती थामीराखेको श्यामाको विरहव्यथाको बाँध फुट्यो । उनी रूँदै आफ्नो दुर्भाग्यको कथा बताउन थालिन् । श्रेष्ठी घोषक त उनको बुबाको भेटघाट बिनाको साथी रहेछन् । यो कुरा श्रेष्ठी घोषकले थाहा पाए । आफ्नो मित्रको दुःखद मृत्युले उनलाई ठूलो चोट पुर्‍यायो । उनको मनमा अनाथ श्यामा उपर करुणा जाग्यो । अनि घोषकले श्यामालाई आफ्नो घरमा लगी आफ्नी जेठी छोरीको रूपमा पालनपोषण गर्‍यो । फेरि दानशालाको सम्पूर्ण कार्यभार उनीलाई नै सुम्पिदियो । श्यामाको हातबाट सहानुभूतिपूर्वक सहर्ष दान लिएर याचकहरूको मन प्रफुल्लित हुन्थ्यो । अनि याचकहरूले

उनलाई साक्षात् अन्नपूर्ण मानेर शान्तिपूर्वक दान लिनै गर्थे । व्रत बसेर दान दिने गरेकी हुनाले श्यामालाई श्रेष्ठी घोषकले आदरपूर्वक श्यामावती भनी बोलाउने गर्थे ।

एकदिन घोषकको घरमा उसको एक मित्र आयो । उसले श्यामाको कार्यकुशलता, विनयशीलता र सात्विकसौन्दर्यता देखेर श्यामावती प्रति उनको मनमा ममताको भावना जाग्यो । उनले घोषक संग श्यामाको विषयमा सोधे । सम्पूर्ण दशा सुनिसकेपछि उनले स्नेहपूर्वक श्यामाको शीरमा हात राखेर भने— “आजदेखि म तिमीलाई आफ्नो जेठी छोरीको रूपमा राख्नेछु । फेरि पाँचसय नारी परिवारहरू पनि राखिदिनेछु ।”

यमुना स्नानको महोत्सव थियो । उक्त उत्सवमा सम्मिलित हुन सम्पूर्ण नारीहरू पैदल नै हिंडेर स्नान गर्न जाने चलन थियो । नगरका वैभवशाली नारीहरू पनि पैदल नै हिंडेर गइरहेका थिए । आफ्ना पाँचसय जना सखी तथा दासीहरूसंग श्यामावती पनि राजभवनको अधिल्लिरबाट हिंडिरहेकी थिइन् । त्यही बेला कौशाम्बि नरेश उदयनले आफ्नो राजदरवारको भ्यालबाट ताराहरूको बीचमा चम्किरहेको चन्द्रमा जस्तै पाँचसय जना सखीहरूको बीचमा आइरहेकी श्यामालाई देखे । राजाले विचार गर्‍यो— “यदि श्यामालाई दरवारमा भित्र्याउन पाए ठूलो सौभाग्य हुने थियो ।” उनले सोधे— “यी नृत्य कलाकारहरू को होला ?” यसबारे सोधपुछ गरेर खबर ल्याए कि तिनीहरू नृत्य कलाकारहरू नभई श्रेष्ठी घोषककी जेठी पुत्री श्यामावती र उनकी सखीहरू हुन् भनेर ।

श्यामाको रहरलाग्दो रूप देखेर मुग्ध भएका राजाले श्रेष्ठीसंग श्यामाको हात माग्न पठाए । तर त्यस प्रस्तावलाई श्रेष्ठीले अस्वीकार गरे । त्यसबाट अप्रसन्न भएका राजा उदयनले श्रेष्ठीको प्रासादमा फौजले घेरा हाल्न लगाए । श्यामाले स्नान गरी फर्किरहेको अवस्थामा आफ्नो घरमा सैनिकहरूले घेरा हालेको देखेर उनले आफ्ना बुवासंग त्यसको कारण सोधिन् । कारण थाहा पाएपछि केही विचार गरी उनले भन्न थालिन्— “यदि महाराजा उदयनले मेरा पाँचसय सखीहरूलाई पनि मसंगै मेरो राजभवनमा नै स्थान दिएको खण्डमा म उनको आज्ञा स्वीकार गर्न तयार छुँ ।” उनको कुराबाट प्रसन्न हुँदै उनकी बुवाले उदयनलाई बिन्ति गरे ।

राजा उदयनले पनि श्यामाको शर्त स्वीकार गरे । उनीलाई आफ्नो प्रधान राजमहिषीको पद प्रदान गरे ।

श्यामावती वीणा बजाउन अति मन पराउँदथिन् । राजा उदयन उनको कोमल मसिना औलाहरू वीणाको तारसंग नृत्य गर्दाखेरी निस्कने भङ्कारमा मुग्ध हुन्थे । उनको रूप र गुणमा अनि प्रेममा राजा उदयन मग्न थियो । रानी श्यामावतीलाई फूलको ठूलो सोंख थियो । त्यसैले उनी दिनहुँ आफ्नी सेविका खुज्जुत्तरालाई आठ कार्षापण (रूपैयाँ) को फूल किन्न पठाउने गर्थे । खुज्जुत्तराले भने चार कार्षापण नाफा खाएर चार कार्षापणको मात्र फूल दिनहुँ किनेर लाने गर्थिन् ।

एकदिन फूल किन्नगएको बेलामा खुज्जुत्तराले भगवान् तथागतको उपदेश सुनिन्, अनि उपदेशको प्रभावले उनले त्यो दिन देखि नाफा खान छोडे, र आठ कार्षापणको नै फूल किनेर लाने गर्न थालिन् । रानी श्यामाले बढि फूल ल्याउन थालेको कारण सोधनी हुँदा उनले सबै सत्य कुरा बताइदिइन् । धर्म चित्त भएकी श्यामावती उनीबाट प्रभावित भइन् । अनि उनले खुज्जुत्तरालाई दासी पदबाट नै मुक्त गरी राजकीय महिलाहरूको समूहमा स्थान प्रदान गरिन् । त्यसपछि खुज्जुत्तराको दैनिक काम भगवान् बुद्धको उपदेश सुन्ने, र ती उपदेश रानी श्यामावतीलाई सुनाउन आउने भयो । श्रद्धाशीला श्यामाले भगवान् बुद्ध प्रति अति भक्ति चढाउन थालिन् । अनि उनलाई शास्ताको दर्शन गर्ने ईच्छा पनि तिब्र हुनथाल्यो । परन्तु राजाको आज्ञा बिना उनले दर्शन निमित्त प्रासाद बाहिर निस्कन सकिन्न् । राजाको आज्ञा प्राप्त गर्ने कार्य त्यति सजिलो थिएन । त्यसैले उनी भ्यालबाट नै धर्मोपदेशको निमित्त चारिका गर्न आउनु हुने भगवान् बुद्धलाई दर्शन गर्ने गर्थिन् । भ्याल धेरै सानो भएकोले त्यति स्पष्ट देखिन्थ्यो । त्यसैले उनले भ्याल ठूलो पार्न लगाए ।

केहि समय अगाडी एकपटक भगवान् बुद्धले श्यामाकी सौता मागन्धिको रूपलाई तुच्छ गर्नु भएको थियो । त्यसैले मागन्धि भगवान् बुद्ध देखि टाढा नै रहने गर्थिन् । यता श्यामा पटरानी थिइन् । त्यसमाथि उनी भगवान् प्रति अति श्रद्धावान् थिइन् । त्यसैले रानी मागन्धी श्यामा प्रति ईर्ष्याले जलिरहेकी थिइन् । त्यसैले उनले श्यामालाई कष्ट दिने उपाय सोचिन् । एकदिन

उनले राजा उदयनलाई श्यामा प्रति रीस गराउनका लागि भन्न थालिन्— “श्यामाले हजुरलाई मन पराउँदैन । उनी त गौतमलाई मन पराउँने गर्छिन् । त्यसैले दिनहुँ गौतमलाई हेर्नको लागि उनले भ्याल ठूलो पारेकीछिन् ।”

राजालाई श्यामावतीको स्वभाव राम्ररी थाहा थियो । त्यसैले भगवान् बुद्ध प्रति यस्तो वाक्य प्रयोग गरेको सुनी उदयनले मागन्धीलाई गालि गर्‍यो । त्यसपछि दुर्विनिते मागन्धीले फेरी भन्यो— “हजुरको लागि कुखुराको मासु पकाउन एकपटक रानी श्यामावतीलाई अन्हाइ बक्सियोस् त, अनि हेर्नुस्, उनले मासु पकाउँछिन् कि पकाउँदैनन् ?” यसरी रानी श्यामालाई जिउँदो कुखुरा मारेर ल्याउन राजालाई आदेश दिन लगाए । “पाणातिपाता वेरमणी सिक्खापदं समादियामि” भन्ने शील पालन गरिरहेकी श्यामाले त्यो कार्य गर्न नम्रतापूर्वक अस्वीकार गरिदिइन् । तर मागन्धी आफैले फेरि कसैले थाहा नपाउने गरी कुखुरा मारेर गौतमको निमित्त मासु पकाएर ल्याउनु भनी श्यामा कहाँ दिन पठाइन् । श्यामाले त्यो कुखुराको मासु पकाएर दिई पठाइन् । छलपूर्वक मागन्धीले यसरी आफ्नो कुरा सिद्ध पारेर राजालाई देखाइन् । अनि राजा उदयन रानी श्यामादेखि रिसाउन थाल्यो । यति गरेर पनि मागन्धीको इर्ष्या शान्त भएन ।

एकरात उनले राजा उदयन समक्ष श्यामावतीले दिइ पठाएको वीणा भित्र एउटा विषधारी सर्प घुसाएर पठाइदिइन् । राजाले सर्प देख्यो । अनि मागन्धीको कुरामाथि विश्वास गरेर राजाले यसरी सोच थाले— “श्यामाले मलाई अवश्य पनि मार्न खोजेकी हुन् ।” राजा उदयन रीसको आवेशमा काँप्न थाले । उनले श्यामावतीलाई मार्नका लागि आफ्नो धनुष निकालेर तीर हान्न खोज्यो । तर निर्दोष श्यामा र उनका सखीहरूले मन मनै भगवान् महाकारुणीकलाई वन्दना गरी मैत्री भावना गरीराखे । अनि राजाको वाण टक्क रोकियो । उसले धनुषवाण जमिनमा फालेर आफ्नो गलतीप्रति पश्चाताप गरी श्यामावतीलाई भने— “मलाई क्षमा गर

प्रिय ! तिमी निर्दोष छौ ।” श्यामाले नम्र वचनमा भनिन्— “हजुर मेरो स्वामी होइबक्सिन्छ । हजुरले मसंग क्षमा नमागी बक्सियोस् । म हजुर संग रिसाएकी छैन । यदि हजुर म देखि प्रसन्न हुनुहुन्छ भने मलाई भगवान् बुद्धको दर्शन गर्ने स्वीकृति प्रदान गरिबक्सियोस् ।”

राजाले उनीलाई विहारमा जान, र दान धर्म गर्न पाउने आज्ञा दिए । श्यामाले फेरि विन्ति गर्न थालिन्— “देव ! मलाई धार्मिक सिद्धान्त सुन्नका लागि एकजना स्थविरको प्रबन्ध गरिदिईबक्सियोस् ।”

राजाले भगवान् बुद्ध समक्ष विनयपूर्वक अनुरोध गरी आनन्द स्थविरलाई त्यस कार्यको निमित्त प्राप्त गरे । रानी श्यामावतीले उहाँबाट धर्म ज्ञान सिक्किन् । छिट्टै नै उनले धर्मको सिद्धान्त बुझिदिइन् । उनले एकदिन श्रद्धापूर्वक आनन्द स्थविरलाई चीवर दान गरिन्, जसमा पाँचसयवटा बहुमूल्य उत्तरा पनि सँगै अर्पण गरेकीथिइन् ।

मागन्धीले भन् इर्ष्या गर्न थालिन् । एकदिन उनले राजालाई दूर एउटा बनमा घुमाउन लगिन् । अनि त्यहीवेला उनले आफ्नी काकालाई लगाएर श्यामाको दरबारमा आगो लगाउन दिए । निरपराधी श्यामा र उनका सखीहरू आगोले जलेर दिवंगत भए ।

मागन्धीसँगै राजा फर्किरहेको बेलामा निर्दोष रानी श्यामावती र उनका सखीहरूको दुःखद एवं अकाल मृत्यु भएको समाचार सुनेर राजा अत्यन्त दुःखी भयो । उसले मागन्धीको षडयन्त्रलाई थाहा पायो । अनि राजाले रानी मागन्धी लगायत उनका नाताकुतुम्बहरू सबैलाई उम्लिएको तेलमा हालेर मार्न लगाए । मागन्धीलाई उनको क्रूर कार्यको फल भोग्नु पर्‍यो ।

एकदिन जेतवन विहारमा श्रद्धामयी श्यामावतीको कुरो चलिराखेको बेलामा महाकारुणिक भगवान् तथागतले उनको दुःखदायी अकाल मृत्युलाई पूर्वजन्मको फल भनी बताउनुभई भगवान् बुद्धले उनलाई मैत्रीविहारिणी उपासिकाहरू मध्ये सर्वश्रेष्ठ पद प्रदान गर्नुभइ कृतार्थ पार्नुभएको थियो । ■

बुद्ध सम्बन्धी केही जानकारीहरू -

★ बुद्धको पालामा भिक्षुणी बन्ने बेश्याहरूमा तल दिइएकाहरू प्रसिद्ध छन् -

- (१) राजगृहकी सिरिमा (२) वैशालीकी आम्रपाली (३) वैशालीकी विमला (४) काशीकी अड्ढकाशी
(५) उज्जयनीकी पद्मावती

(साभार- बौद्ध दर्पण)

अनिच्चावत संखारा उप्पादवय धम्मिनो
उपज्जित्वा निरूज्जन्ति तेसं वूपसमो सुखो

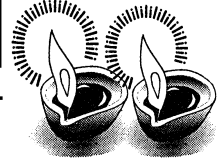

जन्म:
वि.सं. २००१
चैत्र ४ गते

दिवंगत:
वि.सं. २०७६
भाद्र २४ गते

दिवंगत रूप शोभा तुलाधर

Dhamma Digital

पूर्णहेरा भोजन पुचः धर्मकीर्ति विहारया दुजः रूपशोभा तुलाधर आकाभाकां दिवंगत जुयादिल । प्रकृतिया नियम उत्पत्ति जुक्व विनाश ज्वीमाःगु अनित्ययात स्वीकार यासे भाःम्ह उपासिका रूपशोभाया सुगति सहित निर्वाण कामना यासे पुण्यानुमोदन यानाच्चना ।

थुकथं दुःखं कःगु इलय् वय्कःया परिवारया सकल दुजःपिसं थ्व संसारया त्रिलक्षण स्वभाव (अनित्य, दुःख व अनात्म)यात थ्वीकाः धैर्य धारण यासे भगवान् बुद्धं क्यनाविज्याःगु आर्य अष्टाङ्गिक मार्गय् याकनं न्ह्याःवने फय्मा धका नं कामना याना ।

पूर्णहेरा भोजन पुचः
धर्मकीर्ति विहार, श्रीघः नःघः

बुद्धको अन्तिम यात्रा

मूल पालि अनुवादिका- धम्मवती गुरुमां
नेपालीमा अनुवादिका- कमला गुरुमां

मैले यस्तो सुनेको छु । एकसमय भगवान् बुद्ध राजगृहको गृद्धकूट पर्वतमा विहार गरिरहनु भएको थियो । त्यसबेला मगधराज्यका राजा अजातशत्रु वैदेहीपुत्रले वज्जिदेशमा आक्रमण गर्ने इच्छा गरिराख्नुभएको थियो । वहाँ यस्तो भनिरहनुहुन्थ्यो— “मैले त्यो वैभवशाली, महाप्रतापी भई, उन्नतिमा पुगेका वज्जिहरूको नाश गरिदिन्छु, भताभुंग पारिदिन्छु, उनीहरूलाई आछु आछु पारिदिन्छु ।”

त्यसपछि मगधका राजा वैदेहीपुत्र अजातशत्रुले मगधका महामन्त्री वर्षकार ब्राह्मणलाई बोलाएर भन्नुभयो— “हे ब्राह्मण, यहाँ आऊ । जहाँ गौतम बुद्ध बसिरहनु भएको छ त्यहाँ जाउ र मेरो तर्फबाट तिमीले बुद्धको चरणकमलमा वन्दना गर । निरोगी भई सन्चो छ छैन, केही तकलिफ भएको छ कि भनी सोधेर यसो पनि भन कि मगधका राजा अजातशत्रुले वन्दना गरेर ल्याएको छ, सन्चो विसन्चो पनि सोधेर ल्याएको छ, राजाले वज्जि देशमा लडाईं गर्न जाने मनसाय राखेको छ । उनीहरूको विगार गर्ने, विनाश गर्ने, उनीहरूलाई छिन्न भिन्न पारी आछु आछु पार्ने भनेको छ । भगवान्ले के भन्नुहुन्छ, त्यो राम्ररी सुनी मलाई भन्न आऊ तथागतले नराम्रो भन्नुहुने छैन ।”

“हवस् सरकार” भनेर महामन्त्री वर्षकार ब्राह्मण अजातशत्रु राजाको आज्ञानुसार राम्रो रथ तयार पार्न लगाई, राम्रा राम्रा रथमा बसी राजगृहबाट प्रस्थान गरे । रथबाट पुग्न सक्ने ठाउँसम्म रथमा गई त्यसपछि रथबाट वर्ली जहाँ भगवान् हुनुहुन्थ्यो त्यहाँसम्म हिंडेर गौतम बुद्धलाई भेरेर सुख दुःखको कुरा गरिसकेपछि उनी एक कुनामा बसे । कुनामा बसिरहेको वर्षकार ब्राह्मणले बुद्धलाई यसो भने— भो गौतम, राजा अजातशत्रुले यहाँको श्रीचरणमा सादर वन्दना गरेर ल्याउनुभएको छ, यहाँको गाथमा आराम छ कि तकलिफ छ कि भनी सोधि पठाउनुभएको छ । भो गौतम, मगधको राजा अजातशत्रुले वज्जि देशमा आक्रमण गरी वज्जिहरूलाई विगारने मनमा

लिइरहनुभएको छ । त्यो समृद्धिशाली वज्जि देशलाई छिन्न भिन्न पार्ने विचार लिइराख्नुभएको छ । सप्त अपरिहानीय धर्म —

त्यसबेला आयुष्मान् आनन्द भगवान् बुद्धको पछाडि बसी पंखा हम्किरहेका थिए । अनि भगवान् बुद्धले आयुष्मान् आनन्दलाई बोलाएर भन्नुभयो—

(१) आनन्द, के तिमीले सुनेका छौ ? वज्जिहरू (सामूहिक निर्णयलाई) बरोबर (जहिले पनि) भेला भई सल्लाह गरिरहन्छन् ? सुनेको छु भन्ते, वज्जिहरू जहिले पनि एक जुट भई भेला भइरहन्छन् । “आनन्द, जबसम्म वज्जिहरू एक जुटभई एकै ठाउँमा भेला भई छलफल गरिरहन्छन् तबसम्म वज्जिहरूको अभिवृद्धि नै भइरहन्छ विनाश हुँदैन ।”

(२) आनन्द, के तिमीले सुनी राखेका छौ ? वज्जिहरू मिलिजुली एकत्रित भइरहन्छन् । एकजुट भएरै (सभामा निर्णय गरे अनुसार) राज्यमा गर्नु पर्ने काम गरिरहन्छन् ?”

“सुनेको छु भन्ते, वज्जिहरू सबै एकत्रित भएर गर्नुपर्ने कर्तव्य पालन गरिरहेका छन् । “आनन्द, जहिलेसम्म वज्जिहरू सबै मिलेर कर्तव्य पालन गरिरहन्छन् त्यसबेलासम्म उनीहरूको उन्नति नै भइरहन्छ अवनति हुँदैन ।”

(३) “के त आनन्द, वज्जिहरूले अवैधानिक काम गर्दैनन्, बनाइराखेको नियम पनि उल्लङ्घन गर्दैनन् ? के परम्पराका वज्जि धर्मलाई ग्रहण गरेर पालन गरिराखेका छन् ?”

“भन्ते मैले यस्तै सुनिराखेको छु । वज्जिहरूले नभएका नियम बनाउँदैनन्, बसाई राखेका नियम विगाउँदैनन्, परम्पराका वज्जि धर्म पालन गरिराखेका छन् ।”

“आनन्द, जहिलेसम्म वज्जिहरूले अवैधानिक काम नगरी नियम पालन गरिराख्छन्, तबसम्म तिनीहरू कहिले पनि विग्रिदैन उनीहरूको उन्नति नै भइरहन्छ ।” *क्रमशः*

Buddhism For Youth कक्षा

लोचनतारा तुलाधर

धर्मकीर्ति बौद्ध अध्ययन गोष्ठी शौकन्हय ल्यासे, ल्यायम्ह पित्त बुद्ध शिक्षा बीगु तातुना: Buddhism For Youth कक्षा: लय् छको शनिवार न्हिनय् कक्षा सञ्चालन याना वया च्वनागु दु । खयतला गोष्ठीया विगतये लिहां वना स्वयेगु ख:सा श्रद्धेय धम्मवती गुरुमामं गोष्ठी नीस्वना विज्या:गु हे उबलय्या युवा पुस्तायात लक्षित याना ख: । छगू विचारणीय खँ थन दु कि गुगु खँ उबलय् गुरुमामं धया विज्यात आ: नं व हे खँ धाये माला च्वंगु दनि । लुमंके नु गुरुमांया उबलय्या वचन- “जि थौंया ल्यासे ल्यायम्हपि केहेँ किजापित्त फूचा:कथं बौद्ध शिक्षा वियेत “धर्मकीर्ति बौद्ध अध्ययन गोष्ठी” छगू खोले याना च्वनागु दु । गन कि प्रत्येक शुक्रवार पतिं बौद्ध शिक्षा अध्ययन जुइ । न्हूगु समाजय् ब्वलना: न्हूगा शिक्षा कया च्वंपि भाजु मयजुपित्त बौद्ध शिक्षाय् साला काय्गु थ्व ख्या: खँ मखु । अमिगु न्हयपुइ बौद्ध शिक्षां अबले थाय् काये फइ गबलय् अमिसं थुकी न्हूगु चीज खनी ।” (- धर्मकीर्ति, २०२९, वर्ष-१, अङ्क-१) श्रद्धेय धम्मवती गुरुमामं युवा पुस्तायात साले थाकुइगु खँ उबलय् हे प्रष्टरूपं धया विज्याये धुंकल । अले गजा:पिले थ्व युवा पुस्ता धयापिं ? न्यय्दं न्हय्यं: नं साले थाकुपिं आ:नं साले थाकुपिं । थ्व सत्य तथ्य खया: नं अबले श्रद्धेय धम्मवती गुरुमां, श्रद्धेय अश्वघोष महास्थविर पिं थें जा:पिनिगु नेतृत्वं याना: अध्ययन गोष्ठी ज्ञानया केन्द्र रूपय् आकर्षणया केन्द्र जुल । तर आ: गजागु परिस्थिति दुले ? बौद्ध वातावरणय् मिखा ब्वया स्वयेयु ख:सा शौकनय् आपालं बौद्ध गतिविधि जुया च्वं । तर अन युवा पुस्ता धा:सा खने मद्दु । उकिं थुखेर छक: मिखा ब्वये-

- १) थी थी विहारय् जुया च्वनीगु बुद्धपुजा व धर्मोपदेश ज्याभवलय् युवापिनि आकर्षण मद्दु ।
- २) पारिवारिक भोजन दान व परित्राणय् नं आकर्षण मद्दु ।
- ३) न्हिच्छया महापरित्राणय् नं आकर्षण मद्दु ।
- ४) कथिन चीवरदानय् नं आकर्षण मद्दु ।

थुपिं च्वय् न्हयथनागु ज्याभवलय् इमिगु जिज्ञासा पूवंगु खने मद्दु । बुद्ध शिक्षां धाये त्यंगु छु, क्यने त्यंगु लँपु

छु च्वय् न्हयथनागु ज्याभवलय् थुकिया लिस: बिया च्वंगु मद्दु ।

५) विभिन्न राष्ट्रिय अन्तर्राष्ट्रिय बौद्ध गोष्ठी सेमिनार : थजा:गु ज्याभवलय् युवातय्त निमन्त्रणा नं वइ मखु । अजा:थाय् विद्वत् वर्गया हे जक सहभागिता दई । अन न्हयथनीगु विषय वस्तु गोष्ठीया हल दुने च्वंपिनि पिनि हे जक सरोकारया विषय जुया च्वनी ।

च्वय् न्हयथनागु थुपिं जुल युवा पुस्ता सहभागी मजुया च्वंगु ज्याखँया छुं दृष्यत ।

६) नेपाल बौद्ध परियत्ति शिक्षा :

न्यदं न्हयथ:निसं सञ्चालनय् वया च्वंगु थुगु परियत्ति शिक्षाय् छुं छुं युवावर्ग वर्ग ब्वनेगु याना च्वंगु दु । शिक्षाकाय् य:पित्त थ्व हे छगू आकर्षणया ज्याभव: ख: ।

थजा:गु खँयात वा:चायेक गोष्ठी युवा वर्गपित्त हे जक लक्षित याना: कक्षा सञ्चालन यानागु ख: । ईया ह्युपा: कथं आ:यापिं युवात अति हे व्यस्त । तसकं न्हयव्वा: वना च्वंगु प्राविधिक विकासं याना सकस्या लिमलाइगु स्वाभाविकगु खँ ख: । हानं बुद्ध शिक्षाप्रति जिज्ञासा दइगु व मदइगु थ:थ:गु हे थासय् दनि । इमिगु प्राथमिकता छु विषयय् दु गथे कि पिकनिक वनेगु, हाइकिड वनेगु, गेट टुगेदर वनेगु, जिम वनेगु, स्त्रीमिड वनेगु आदि इत्यादि लाकि बुद्ध शिक्षा कक्षाय् वनेगु व नं थ: थ:गु हे थासय् दनि । अथे ख:सां तवि जिज्ञासा दुपिं युवापित्त ला भीसं दबू दयेका वी माल धयागु तातुना: निदं न्हयथ: निसं लय् छको Buddhism For Youth कक्षा सञ्चालन याना वया च्वनागु ख: ।

युवापिनिगु इच्छा, जिज्ञासा, मनोविज्ञानयात ध्यानय् तया: थुगु कक्षायत इलय्व्यलय् परिमार्जित याना वना च्वनागु दु । आ:तक याना वया च्वनागु कक्षाय् प्रवचन बिया विज्या:पिं ख: संघनायक श्रद्धेय ज्ञानपूर्णाक महास्थविर कौण्डिन्य महास्थविर, जनक भन्ते, समित भन्ते, श्रद्धेय धम्मवती गुरुमां, वीर्यवती गुरुमां, शुभवती गुरुमां मदनरत्न मानन्धर, वरदेश मानन्धर, डा. सुमन कमल तुलाधर, डा. रीना तुलाधर आदिपिं ख: । थुकि मध्ये ज्ञानपूर्णाक भन्तेयाथाय् वना: स्वंक: कक्षा सञ्चालन

यानागु जुल । अथेहे धर्मकीर्ति विहारय् दकलय् आपाः कक्षा कया बिज्याःम्ह वीर्यवती गुरुमां खः । विस्कं कथं यानागु ज्याभवलय् Inner Works या ज्याकुथिइ प्रशिक्षक वरदेश मानन्धर पाखें – “Positive Living and Emotional Master” शीर्षकय् छन्ह्या Work Shop जुल । थुगुकथं न्ह्यानाचंगु Youth कक्षाय् न्हूगु योजना कथं

युवापिन्त यें नं पिने थीथी थाय्या विहार भ्रमण, हाइकिड वनेगु, थी थी धर्मगुरुपिं नाप लाःवनेगु नं ग्वसाः दु ।

बुद्ध शासन चिरस्थायी यायेत न्हयब्वाना च्वनापिनिगु लागि युवा पुस्तायात अनुशासित, शिक्षित याना यंकेगु नं छगू तधंगु दायित्व खः । थः काय, म्थ्याय्, छयपिन्त थुगु कक्षाय् छवया हया दिसँ । सकल शिक्षा प्रेमीपिन्त लुसकुस दु ।

मां लुमंका

✍ कृष्णदेवी बज्राचार्य

मां, छंगु मतिनाया मू गुलि दु गुलि मफु धाय् मफु जिं, थुलि दु उलि दु दत्तले थुइके मफुत यमां जिं, पस्ताय् चाल आः, छ मदय्कालि

कायपिं म्थ्यायपिं यक्व दुसां नं उति हे मतिना, बियाच्वं मामं न्ह्याक्व हे ब्युसां, मांयागु मतिना खुसिया लःथें, उलि हे जायाच्वं

छम्ह हे मांया, मचात खयाः नं उति हे मजू न्हां, भाग्य सुयां नं याय्माः सकस्यां, कर्मया भोग मांया थुकी छुं, मदु न्हां दोष

नयत्वने तिये पुने, यत्थे तइतःसां भुना हे ब्युसां, म्हछम्ह लुं तिसां उति भग्यंतल्ले, थः मचाखाचात मांयागु मनला, खया हे च्वनी न्हां

यः मयः यात धकाः, छन्त दोष बियागु हाय् ! जिगु म्हगःया व, कुबुद्धि गज्याःगु ? थः हे मां जुयाः तिति, थौं जिं थ्व खँ चाल लुमं लुमं हायावल, मिखां ख्वनि धाल ।

लोकय् मदु न्हां, मां थें ज्वःम्ह द्यःनं जुइमखु, मां थें यःम्ह मथुयाः, मसियाः अति हे दून हा सुयाके क्षमा फवने, यःमां जिं आः ।

धर्मप्रचार समाचार

दान गरेको आँखाको सफल प्रत्यारोपण

ऐतिहासिक साँस्कृति नगरी ‘नगदेश’ निवासी दुईजना व्यक्तिहरूबाट देहावसानपछि आँखा दान भएको समाचार यसरी प्राप्त भएको छ—

१) सन्त बहादुर मेजुको ६५ वर्षको उमेरमा देहावसान भएपश्चात् लगतै तिलगंगा आँखा प्रतिष्ठानका श्रद्धेय सहृदयी कल्याणमित्र चिकित्सक किरण राईको सहयोगमा आँखा दान जस्ता दान उप-पारमिता कार्य सम्पन्न गरी दाह संस्कार गरिएको समाचार छ । प्राप्त समाचार अनुसार सो दान गरेको आँखा मध्ये एउटा नवलपुर, नवलपरासी जिल्ला निवासी वर्ष ४५ को पाण्डे थरको पुरुषलाई आँखा प्रत्यारोपण भयो भने अर्को आँखा रौटहट निवासी वर्ष ६३ को श्रेष्ठ थरको वृद्धा महिलालाई सफल प्रत्यारोपण गरेको बुझिन आएको छ ।

२) तुईलमाया गोङ्गको ७० वर्षको उमेरमा देहावसान भए पश्चात् लगतै तिलगंगा आँखा प्रतिष्ठानका चिकित्सक किरण राईको सहयोगमा आँखा दान जस्ता दान उप-पारमिता कार्य सम्पन्न गरी दाह संस्कार कार्य सम्पन्न भएको समाचार छ ।

सो दान गरेको आँखा मध्ये एउटा नुवाकोट जिल्ला निवासी वर्ष ४४ को तामाङ्ग थरकी महिलालाई आँखा प्रत्यारोपण भयो भने अर्को आँखा मकवानपुर जिल्ला निवासी वर्ष ५२ को खतिवडा थरको पुरुषलाई सफल प्रत्यारोपण गरेको बुझिन आएको छ ।

सो दान उपपारमिताद्वारा मृतक दुबैको सद्गति र निर्वाण कामना गरिएको कुरा प्राप्त समाचारमा उल्लेख गरिएको छ ।

दण्डवग

२०७६ भाद्र २८ गते, शनिवार

प्रवक्ता- देवकाजी शाक्य

प्रस्तुती- राजभाइ तुलाधर

सब्बे तसन्ति दण्डस्स, सब्बे भायन्ति मच्चुनो ।

अत्तानं उपमं कत्वा, न हनेय्यं न घातये ॥

दण्डदेखि सबै प्राणी तर्सन्छन्, सबै मृत्युदेखि भयभीत हुन्छन् । अरूको ज्यानलाई आफ्नो भैं सम्झी कसैलाई पनि दण्ड दिने अथवा मार्ने काम गर्नु हुँदैन ।

माथिको गाथा भगवान् बुद्धले भिक्षुहरूको दुई समुहको बीचमा भएको भगडाको कारणमा भन्नु भएको थियो । एकदिन सत्रजना भिक्षुको एउटा समुहले आफूहरू बस्नको लागि जेतवन विहार भित्रको एउटा भवन सफा गरिरहेको थियो । त्यही बेला छ जना भिक्षुको अर्को समुह आएर हामीहरू तिमीहरू भन्दा वरिष्ठ हौं, त्यसैले यो ठाउँ हाम्रो लागि छोडी देउ भने । सत्रजनाको समुहले त्यो कुरा नमानेपछि छ वर्गीय भिक्षुले उनीहरूलाई पिट्न थाले र उनीहरू पीडाले रून थाले । यो घटना थाहा पाए पछि बुद्धले उनीहरूलाई चेतावनी दिनुभयो र अरूलाई कुटपीट गर्न नपाउने नियम बनाउनु भयो, साथै वहाँले माथिको गाथा पनि व्यक्त गर्नुभयो ।

सब्बे तसन्ति दण्डस्स, सब्बेसं जीवितं पियं ।

अत्तानं उपमं कत्वा, न हनेय्यं न घातये ॥

दण्डदेखि सबै प्राणी तर्सन्छन्, सबै प्राणीलाई आफ्नो जीवन प्रिय हुन्छ । अरूको ज्यानलाई आफ्नो भैं सम्झी कसैलाई पनि दण्ड दिने अथवा मार्ने काम गर्नु हुँदैन ।

केही समयपछि फेरि त्यही दुई भिक्षु समुह बिच त्यही पहिलेको भवनको लागि भगडा भयो । अरूलाई कुटपीट गर्न नहुने नियम बनीसकेको हुनाले छवर्गीय भिक्षुले हात उठाउँदै धम्काउन थाले । भगवानले यो कुरा थाहा पाउनु भएपछि हात उठाएर कसैलाई धम्काउन नपाउने नियम बनाउनु भयो र माथिको गाथा व्यक्त गर्नुभयो ।

सुखकामानि भूतानि, यो दण्डेन विहिंसति ।

अत्तनो सुखमेसानो, पेच्च सो न लभते सुखं ॥

जसले आफ्नो सुखको लागि सुखको कामना गर्ने अन्य प्राणीहरूलाई दण्ड दिएर हिंसा कर्म गर्छ, उसले परलोकमा सुख पाउने छैन ।

सुखकामानि भूतानि, यो दण्डेन न हिंसति ।

अत्तनो सुखमेसानो, पेच्च सो लभते सुखं ॥

जसले आफ्नो सुखको लागि सुखको कामना गर्ने अन्य प्राणीहरूलाई दण्ड दिएर हिंसा कर्म गर्दैन, उसले परलोकमा सुख पाउने छ ।

एकपटक भगवान् बुद्ध श्रावस्तीमा भिक्षाटनको लागि गइरहनु भएको थियो । त्यही बेला वहाँले केही केटाकेटीहरूले एउटा सर्पलाई लट्टीले हान्दै गरेको देख्नुभयो । भगवानले सोध्नु हुँदा ती केटाकेटीहरूले सर्पले हामीलाई टोक्नसक्छ, त्यसैले उसलाई कुटेको भनेर जवाफ दिए । भगवानले उनीहरूलाई भन्नुभयो, “यदि तिमीहरू कसैबाट दण्ड, पीडा चाहँदैनौ भने तिमीहरूले पनि कसैलाई दण्ड, पीडा दिनु हुँदैन । यदि अरूलाई दण्ड, पीडा दिने काम गर्नु भने परलोकमा सुख पाउने छैनौ ।” यही सिलसिलामा वहाँले माथिको दुईवटा गाथाहरू व्यक्त गर्नु भयो ।

अभिधर्म

२०७६ आश्विन ४ गते, शनिवार

प्रवचक- डा. रीना तुलाधर

प्रस्तुति- उष्णीषतारा तुलाधर

यस दिन डा. रीना तुलाधरज्यूले अभिधर्म अन्तर्गत कक्षा लिनुभयो । उहाँले बताउनुभएको प्रमुख कुराहरू निम्नप्रकार छन् –

त्रिपिटकभित्र वोहार देशना र परमार्थ देशना रहेका छन् । सूत्र पिटक र विनय पिटक वोहार देशना हो भने अभिधर्म पिटक परमार्थ देशना हो । अभिधर्ममा दुई सत्य बुझाइन्छ - प्रज्ञप्ति सत्य (सांसारिक सत्य) र परमार्थ सत्य । यसलाई लौकिक सत्य र लोकुत्तर सत्य पनि भनिन्छ । यो संसार भ्रम मात्र हो भनेर बुझ्नु नै परमार्थ हो । उदाहरणको लागि घर सांसारिक सत्य हो । यदि घर भत्केर भुईँमा लड्यो भने त्यहाँ ४ तत्व पथवी,

आपो, तेजो, वायो धातु मात्र बाँकि रहन्छ त्यो नै परमार्थ धर्म हो ।

परमार्थ धर्म चार थरिले बुझ्नु पर्छ - चित्त, चेतसिक, रूप र निर्वाण । चित्त र चेतसिक नाम धर्म हुन् । रूप रूप धर्म हो । नाम र रूप नै परमार्थ धर्म हो । यसलाई पञ्चस्कन्ध पनि भन्न सकिन्छ ।

१) चित्त - चित्तलाई विज्ञाण पनि भनिन्छ । चित्त चिन्तको लागि अज्भतिक रूप (पसाद रूप) र बाह्य रूपलाई चिन्नुपर्छ ।

अज्भतिक रूप	बाह्य रूप
चक्रु पसाद रूप	- रूप
सोत पसाद रूप	- शब्द
घाण पसाद रूप	- गन्ध
जिह्वापसाद रूप	- रस
हृदयवत्थु पसाद रूप	- धर्म

पसाद रूप भन्नाले इन्द्रियको एउटा त्यो भागहो जसबाट स्पर्श गर्छ । जस्तै एउटा इन्द्रिय आँखालाई लिउँ । कुनै पनि चीज देख्नको लागि पुरै आँखाले होइन आँखाभित्रको सानो नानीले मात्र देख्ने काम गर्छ, त्यो नै पसाद रूप हो । यसरी चक्रु पसाद रूप र बाहिरी रूप स्पर्श भएपछि चक्रु विज्ञाण आउँछ, त्यो नै चित्त हो । अर्को शब्दमा भन्ने हो भने बाहिरको आरम्भण र पसाद रूप स्पर्श हुने बेला जुन आफूले थाहा पाउने विज्ञाण उत्पन्न हुन्छ त्यो नै चित्त हो ।

२) चेतसिक - चेतसिक भन्नाले चित्तलाई राम्रो वा नराम्रो बनाउने धर्म हो, यो ५२ प्रकारका छन् । चेतसिकको कारण संक्षिप्तमा ८९ चित्त र विस्तृतमा १२१ चित्त उत्पन्न हुन्छ । ५२ वटा चेतसिक यस प्रकार छन् -

सब्वचित्त साधारण चेतसिक	- ७
पक्किणक चेतसिक	- ६

जम्मा = १३

(सबै चित्तसित मिल्ने चेतसिक, यसले मनलाई कुशल या अकुशल बनाउँदैन)

अकुशल चेतसिक	- १४
सोभण (राम्रो) चेतसिक	- २५

जम्मा = ५२

नराम्रो चेतसिक चित्तसित मिल्न पुग्यो भने चित्त नराम्रो हुन्छ । लोभ, द्वेष, ईर्ष्या, अभिमान आदि अकुशल चेतसिक हुन् । यदि लोभ चेतसिक चित्तसित मिल्यो भने ८ वटा लोभ अकुशल चित्त उत्पन्न हुन्छ । लोभको कारण मानिसले सुटुक्क चोरेर लिनेदेखि मान्छे मारेर डाँका डाल्ने, मान्छे किनवेच गर्ने, भ्रष्टाचार गर्ने सम्म पनि गर्छन्, यसको मुख्य हेतु (कारण) लोभ हो । यसरी नै द्वेष (रीस), मोह (अज्ञानता) को कारण अकुशल चित्तहरू उत्पन्न हुन्छन् । यसको करणले सानोतिनो भैभगडा देखि ठुलूला युद्धसम्म पनि हुन्छ ।

धर्मकीर्ति बौद्ध ज्ञानमाला भजन गतिविधि

प्रस्तुती- प्रेमलक्ष्मी तुलाधर

धर्मकीर्ति बौद्ध ज्ञानमाला भजनया गतिविधि थुक्क दु -

(१) ने.सं. १९३९, दिल्लीथ्व दशमी निसं दिल्लीगाः, दृतिया तक पूज्य भिक्षुणी धम्मवती गुरुमांया ८६ दँ भिं बुदिया लसताय वसपोलया भिं उसाय व ता आयुया कामना यासे च्यान्हु यंक सुथसिया ६:३० निसं ७:३० तक धर्मकीर्ति ज्ञानमाला भजन प्रस्तुत जुल । भजन गुरु पन्नाकाजीया नेतृत्वय न्ह्या:गु खः । थुगु भजन खल:यात उन्नतिया तातुसे गुरुमांमं रु. ५,०००/- दाँ चन्दा बिया विज्या:गु खः ।

च्यान्हु यंकं भजनय उपस्थित जुया: भजन यानादीपिं ५० म्ह सित गुरुमानं खाडा गा व्वखायका: विस्कट बिया: प्रेरणा बिया विज्यातसा ज्ञानमाला भजन खलकं वसपोलप्रति कृतज्ञतानं देछा:गु खः ।

(२) ने.सं. १९३९ गुंलाथ्व यल पञ्चदान अष्टमी कुन्हु मैत्री बोधिसत्व विहार जमलय श्रद्धेय कुसुम गुरुमां पाखें बुद्धपूजा, ज्याभव: न्ह्याका विज्यातसा धर्मदेशना नं याना विज्या:गु खः । थुखुन्हु धर्मकीर्ति ज्ञानमाला भजन गुरु पन्नाकाजीया नेतृत्वय जूगु खः ।

दि. मां गणेशमाया तुलाधर व दि. वौ कुलिश रत्न तुलाधरया पुण्यस्मृतिस म्थ्याय सानुकेशरी व कायपिं अष्टरत्न, संघरत्न व कमलरत्न तुलाधर सपरिवारपिसं जलपान प्रायोजन या:गु थुगु ज्याभवले वयक:पिसं ज्ञानमाला भजनयात रु. ३,०००/- दाँ गुहाली कथं व्यूगु खः । थुगु ज्याभवले रु. ५००/- खर्च जूगु खः ।

धर्मकीर्ति संरक्षण कोषको सो-हौं वार्षिक साधारण सभा

२०७६ आश्विन ११ गते, शनिवार

स्थान- धर्मकीर्ति विहार, धम्महल

यसदिन धर्मकीर्ति संरक्षण कोषको सो-हौं वार्षिक साधारण सभा सम्पन्न भयो । कोषका अध्यक्ष भिक्षुणी धम्मवती गुरुमांको सभापतित्वमा सह-कोषाध्यक्ष अरुण सिद्धि तुलाधरले सञ्चालन गर्नुभएको उक्त कार्यक्रममा सदस्य खेमावती गुरुमाले स्वागत मन्तव्य प्रस्तुत गर्नुभएको थियो । धम्मवती गुरुमाले पञ्चशील

प्रार्थना गराउनु भएपछि उहाँले नै कार्यक्रम उद्घाटन गर्नुभएको उक्त कार्यक्रममा कोषका सचिव प्रफुल्ल कमल ताम्राकारले कोषको वार्षिक प्रतिवेदन प्रस्तुत भएको थियो । यसरी नै कोषाध्यक्ष अजयरत्न स्थापितले कोषको आय-व्यय विवरण प्रस्तुत गर्नुभएको उक्त कार्यक्रममा कोष अन्तरगतका विभिन्न इकाईहरू लगायत धर्मकीर्ति विहारका शाखा विहारहरूबाट पनि वार्षिक प्रगति प्रतिवेदन प्रस्तुत गरिएको थियो ।

सो-हौं वार्षिक भेलामा सभापतीको आसनबाट ओवाद मन्तव्य व्यक्त गर्नुहुँदै भिक्षुणी धम्मवती

वार्षिक प्रतिवेदन

क. सं.	धर्मकीर्ति विहारका शाखा विहारहरू	प्रतिवेदन प्रस्तुत गर्नुहुने व्यक्ति
१	धर्मकीर्ति बसुन्धरा विहार, बसुन्धरा	कुशुम गुरुमां
२	सुलक्षण कीर्ति विहार, चोभार	अनोजा गुरुमां
३	निर्वाण मूर्ति, किण्डोल विहार, स्वयम्भू	अमृतमान ताम्राकार
४	पद्मकीर्ति विहार, कमलपोखरी	ध्यानवती गुरुमां
५	श्रद्धाकीर्ति विहार, चःमति	श्रद्धाचारी गुरुमां
धर्मकीर्ति संरक्षण कोष अन्तरगतका इकाईहरू		
१	धर्मकीर्ति बौद्ध अध्ययन गोष्ठी	लोचनतारा तुलाधर
२	धर्मकीर्ति विहार शिक्षा सदन	रमा शोभा कंसाकार
३	धर्मकीर्ति बौद्ध ज्ञानमाला भजन	प्रेमलक्ष्मी तुलाधर
४	धर्मकीर्ति मासिक पत्रिका	इन्द्र कुमार नकमी
५	बुद्ध पूजा कमिटी	इन्द्र कुमार नकमी

६	धर्मकीर्ति स्वास्थ्य कमिटी	रोशनकाजी तुलाधर
७	धर्मकीर्ति सूचना तथा जनसम्पर्क	अमीता तुलाधर
८	धर्मकीर्ति पब्लिक इमेज	पञ्जावती गुरुमां
९	धर्मकीर्ति अध्ययन तथा भ्रमण	केशावती गुरुमां

प्रतिवेदन प्रस्तुती पश्चात् केशावती गुरुमांबाट धर्मकीर्ति परियत्ति शिक्षा केन्द्रलाई पनि धर्मकीर्ति संरक्षण कोषको एक इकाई यो रूपमा गाभ्ने प्रस्ताव पेश गर्नुभएको थियो भने उक्त प्रस्तावलाई उक्त सभाले सहर्ष स्वीकार गरेको थियो ।

उक्त सभामा धर्मकीर्ति संरक्षण कोषको लेखा परिक्षक श्यामलाल चित्रकार उहाँको नीजि व्यस्तताको कारणले उहाँको अमूल्य सहयोगलाई धन्यवाद ज्ञापन गरी अर्को लेखा परिक्षक नियुक्त गरिएको जानकारी पनि प्रस्तुत गरिएको थियो ।

कार्यक्रमको अन्त्यमा कोषका सदस्य अगम्य रत्न कंसाकारले धन्यवाद ज्ञापन गर्नुभएको थियो । सो पश्चात् भिक्षुणी धम्मवती गुरुमांले सभापतिको आसनबाट ओवादा दिनुहुँदै बुद्ध शासन चिरस्थाई गर्नको लागि, भिक्षु, भिक्षुणी, उपासक र उपासिका चारवटा समूहले आ-आफ्नो क्षेत्रमा रही मेहनत गर्नुपर्ने विषयमा प्रकाश पार्नुभएको थियो ।

२१७ औं कक्षा

विषय : पुद्गल वग तिक निपात अंगुत्तर निकाय

२०७६ भाद्र २१ गते

प्रवचक- प्रा. मदन रत्न मानन्धर

प्रस्तुति- सुर्य काजी शाक्य

सुत्र ६ सेवितव्व सुत्तं – यो सुत्तं भिक्षुहरूले सेवन गर्न नहुने र सत्कार गरी गौरव पूर्वक सेवन गर्नु पर्ने तीन प्रकारको पुद्गलहरूको सम्बन्धमा भगवानले उपदेश दिनु भएको हो । ती पुद्गलहरू यसप्रकार छन्—

१) शील समाधि र प्रज्ञा हीन भएका पुद्गलहरूलाई दया र अनुकम्पा राख्नु बाहेक उनीहरू संगसंगै बस्न अयोग्य, संगत गर्न अयोग्य र संगै उठवस गर्न अयोग्य छ ।

२) शील समाधि र प्रज्ञामा आफू समान भएका पुद्गलहरू संगसंगै बस्न योग्य, संगत गर्न योग्य र संगै उठवस गर्न योग्य छ ।

३) शील, समाधि र प्रज्ञामा आफूभन्दा अधिक भएका पुद्गलहरू सत्कार गरी गौरव पूर्वक संगै बस्न योग्य, सत्कार गरी गौरव पूर्वक संगत गर्न योग्य, सत्कार गरी गौरव पूर्वक संगै उठवस गर्न योग्य छ । त्यस्ता पुद्गलहरूको सेवन गर्नाले आफ्नो शील, समाधि, प्रज्ञा अभिवृद्धि हुन्छ, मार्ग र फल पनि प्राप्त गर्न सकिन्छ ।

भिक्षुणी गुरुमांहरूबाट अभिधर्म पाठ सम्पन्न

धम्मसङ्गण पाठ गर्नुहुँदै इन्दावती गुरुमां र जयवती गुरुमां

विभङ्ग पाठ गर्नुहुँदै वीर्यवती गुरुमां र शुभवती गुरुमां

२०७६ असार ९
गते, विहिवार ।

स्थान- नगदेश बुद्ध विहार,
थिमी

यसदिन नगदेश बुद्ध विहारको धम्महलमा श्रद्धेय भिक्षुणी गुरुमांहरूको समूहबाट दिनभर अभिधर्म पाठ गरिएको थियो । नगदेश बौद्ध समूहको आयोजनामा दिवंगत हुनुभएका आमा-बुबा लगायत सम्पूर्ण ज्ञातिगणहरूको पुण्यस्मृतिमा सञ्चालित एकदिने अभिधम्मपाठ कार्यक्रममा श्रद्धेय भिक्षु खनोङ्गबाट पञ्चशील प्रार्थना गराउनुभई बुद्धपूजा कार्यक्रम पनि सञ्चालन गर्नुभएको थियो । उक्त कार्यक्रममा भिक्षुणी कुसुम गुरुमांले अभिधर्मको महत्व विषयमा धर्मदेशना गर्नुभएको थियो । सो क्रममा उहाँले बुद्ध शिक्षा त्रिपिटकमा अभिधर्म पिटकको गम्भिर ज्ञानलाई लोप हुन नदिन हामीले यसलाई बुझेको व्यवहारमा उतार्न अत्यावश्यक भएको विषयमा जोड दिनुभएको थियो ।

दिनभरको पाठ कार्यक्रम पश्चात् सामूहिक दान प्रदान एवं अष्ट परिस्कार दान (दिवंगत हुनुभएका आ-आफना ज्ञाती गणहरूको गुणानुस्मरण गर्दै उहाँहरूको सद्गति र निर्वाण कामना

कथावल्थु पाठ गर्नुहुँदै दानवती गुरुमां र मेत्तावती गुरुमां

गरी) गरिएको थियो ।
कार्यक्रमको
अन्त्यमा श्रद्धेय भिक्षुणी
गुरुमांहरू ७ जना र
उपासकोपासिकाहरू
७८ जना गरी
कूल ८५ जनाले
जल अर्पण गरी
आ-आफना दिवंगत
जातीवन्धुहरूको
पुण्यस्मृतिमा सामूहिक
पुण्यानुमोदन
गर्नुभएका थिए ।

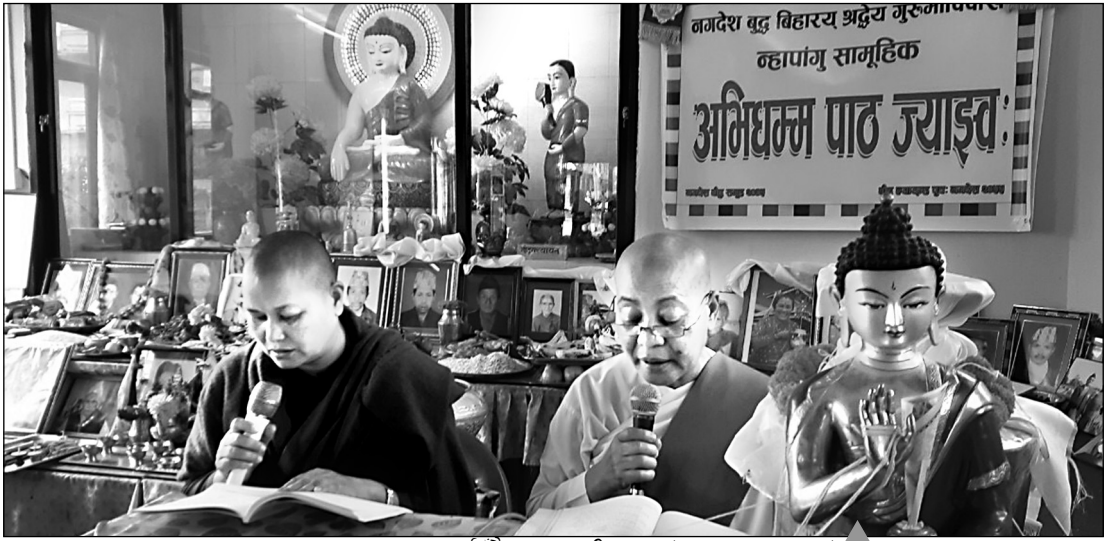

पुगलपञ्चति पाठ गर्नुहुँदै प्रीतिवती गुरुमां र सुनीता गुरुमां

यसदिन केशावती गुरुमांले कार्यक्रम संचालन गर्नुभएको थियो ।

धर्मकीर्ति पत्रिकाको सूचना !

- २) 'धर्मकीर्ति' पत्रिकाको लागि धार्मिक, सामाजिक एवं नैतिक पक्षका लेखहरू (सकेसम्म टाइप गरेर) लेखी पठाउनु होस् ।
- ३) विहार एवं विभिन्न स्थानहरूमा भएका बौद्ध गतिविधिहरू समयमै (औसिसम्म) हामीलाई (सकेसम्म टाइप गरेर) लेखी पठाउनु होस् ।

धातुकथा पाठ गर्नुहुँदै पञ्चावती गुरुमां र कुसुम गुरुमां

यमक पाठ गर्नुहुँदै अमरावती गुरुमां र क्षान्तिवती गुरुमां

पद्दान पाठ गर्नुहुँदै जीनवती गुरुमां र चम्पावती गुरुमां

काठमाडौं महानगरपालिकाबाट धर्मकीर्ति विहारलाई टि.भि. लाइट दान

का.म.न.पा.का मेयरलाई सिद्धार्थको मूर्ति,
प्रदान गर्नुहुँदै धम्मवती गुरुमां

प्रमुख अतिथिको आसनबाट मन्तव्य व्यक्त गर्नुहुँदै का.म.न.पा.का मेयर विद्या सुन्दर शाक्य

२०७६ आश्विन ११ गते, शनिवार
स्थान- धर्मकीर्ति विहार, धम्महल ।

यसदिन धर्मकीर्ति विहारलाई काठमाडौं महानगरपालिकाको तर्फबाट मेयर विद्यासुन्दर शाक्यले टि.भि. लाइट दान गरी पुण्य सञ्चय गर्नुभएको छ । धर्मकीर्ति विहार संरक्षण कोषको आयोजनामा उक्त कार्यक्रम का.न.पा.का मेयर विद्या सुन्दर शाक्यको प्रमुख अतिथित्वमा र भिक्षुणी धम्मवतीको सभापतित्वमा कोषका सचिव प्रफुल्ल कमल ताम्राकारले सञ्चालन गर्नुभएको थियो । कार्यक्रममा २५ वडाका अध्यक्ष नीलकाजी शाक्य र वडा सदस्य रमीता स्थापित पनि उपस्थित रहनुभएका थिए ।

स्मरणीयछ, यसरी नै का.म.न.पा.को तर्फबाट मेयर विद्यासुन्दर शाक्यले नगर पालिकाको तर्फबाट धर्मकीर्ति विहारको लागि वि.सं. २०७५ मंसीर २१ गते, शुक्रवार माइक साउण्ड सिष्टम पनि प्रदान गर्नुभएको थियो ।

मन्तव्य व्यक्त गर्ने क्रममा मेयर विद्या सुन्दर शाक्यले धर्मकीर्ति विहारबाट धर्म प्रचार गर्ने कार्यक्रमको लागि नगर पालिकाले सक्दो सहयोग गर्ने क्रममा यस विहारले निर्माण गर्न गइरहेको भवनको लागि ८५%

सहयोग गरिने पनि वचन प्रकट गर्नुभएको थियो ।

यही क्रममा सभापतिको आशनबाट मन्तव्य व्यक्त गर्नुहुँदै भिक्षुणी धम्मवतीले भन्नुभयो—

“रूपं जीरति मच्चानं नाम गोत्तं नजीरति” अर्थात् यस संसारमा हाम्रो भौतिक शरीर जीर्ण भएर गएपनि हामीले गरेको असल कार्यको असरले छोडेको छाप र नाम जीर्ण हुँदैन । त्यसैले यस जीवनमा हामीले सकेसम्म आफ्नो तर्फबाट समाजलाई उपकार हुने असल कार्यहरू गर्नु हाम्रो कर्तव्य र धर्म हुनेछ । यसलाई हामी सबैले बुझी हाम्रो जिम्मेवारीलाई निभाउन सकौं ।”

का.म.न.पा.बाट धर्मकीर्ति विहारलाई प्रदान गरिएको टि.भि. लाइटका उपकरणहरूको तालिका यसरी छ—

- 1) Light Stand - 10 pieces
- 2) Studio Light - 500 Led Light 2 set - 6 pieces
- 3) Baby Light 1500W - 2 pieces
- 4) C Clamp - 8 pieces
- 5) Power Socket - 10 pieces
- 6) 3 Switch (3 pin) - 1 piece
- 7) Cable - 1 Roll
- 8) Steel pipe - 5 pieces
- 9) Worker Charge - Rs. 13,000/-

THE DHARMAKIRTI

A BUDDHIST MONTHLY

संभारः बुद्ध जीवन विवाकली - आचार्य सत्यनारायण गोयन्का

कारागारमा रहँदा विपश्यना ध्यान गर्दै स्रोतापन्न हुन सफल भएका एक निरपराधी अमात्य

वर्ष-३७; अङ्क-६

बु.सं. २५६३, कतिः पुन्हि

मुक्त भए वन्दी

लेखक- कल्याण मित्र सत्यनारायण गोयन्का
अनुवाद- भिक्षुणी वीर्यवती

कोशल नरेश प्रसेनजितको कान काँचो थियो । काँचो कान भन्नुको अर्थ, न्याय निशाफ नहुनु, अरुको लहलहैमा लाग्नु । कुनै सभासदले कोही व्यक्तिको विषयमा चुकली गरेको कुराको भरमा, कसैप्रति लगाइएको मिथ्या आरोपको भरमा तुरुन्त विश्वास गर्ने बानी थियो कोशल नरेश प्रसेनजीतको । त्यसैले कोशल नरेशलाई काँचो कान सहितको व्यक्तिको रूपमा लिइन्थ्यो । छानविन गर्ने कतिपनि बानी थिएन उनमा । कसैलाई लगाइएको भूठो आरोपको विषयमा जाँच गर्न पनि आवश्यक सम्झदैनथ्यो । लाञ्छित व्यक्तिलाई नै अपराधी मानी उनलाई तुरुन्त कठोर व्यवहार गरिन्थ्यो, यस कार्यले पछि पछुताउनु परेपनि पछि हट्दैनथ्यो ।

सेनापति महाबन्धुल र उसका जवान पुत्रहरूलाई पनि यस्तै दुर्व्यवहार गर्थ्यो उसले । कसैले महाबन्धुलले आफ्ना बलवान पुत्रहरूसँग मिलेर कोशलको राज्य हडपन खोजिरहेको छ, भनी भूठो आरोप लगाउँदै कोशल नरेशलाई चुकली लगाउन आएछ । यो कुरो सुन्ने वित्तिकै कोशल नरेशले सेनापति महाबन्धुल सहित उसको पुत्रहरूलाई अत्यन्त क्रूरतापूर्वक षडयन्त्र गरी मारिदियो । त्यसबेला उसले बन्धुल आफ्नो बचपनको मिले मित्र, सहपाठी र सहयोगी रहेको कुरो पनि विसिँदियो । जबदेखि कोशल नरेशले राजगद्दी सम्हाल्यो, उसले आफ्ना हितैषी मित्र बन्धुललाई कोशल सेनाको सेनापति पदमा आसिन गरेर राखेको थियो ।

बुन्धुलले सेनापतिको उत्तरदायित्व कसरी कुशलतापूर्वक निभाएको थियो भन्ने कुरा पनि विसिँदियो । बन्धुलको छोराहरू सहित उसलाई संहार गरिदियो । त्यो पनि धेरै निर्मम एवं छलकपटपूर्ण तरिका अपनाएर । जब होश आयो तब धेरै नै पछुताउनु पर्‍यो । तर यसरी पछुताएर के गर्नु ?

बन्धुलको परिवारलाई खुशी पार्नका लागि भान्जा दीघकारायणलाई सेनापति पदवी दिए । तैपनि भान्जाको हृदय जित्न सकिएन । उसले त बदला लिने मौका खोजिरहेको रहेछ । मौका मिले वित्तिकै नरेशलाई धोका दिई उसको छोरो विडुडभलाई कोशल नरेश घोषणा गरियो । प्रसेनजितलाई भाग्नको लागि एउटा घोडा, र

सेवा गर्ने सेविका एउटा प्रदान गरियो । नरेश प्रसेनजित अजातशत्रुसँग सहायता माग्नुको लागि गयो । तर राजगिरी नपुग्दै उसको मृत्यु भयो ।

यसरी नै उसले आफ्नो निरपराधी अमात्य एकजनालाई पनि जंजीरमा जकडेर कारावासको सजाय दिएको थियो । तर कैदी एकदम समझदार थियो । उसले सोच्यो—

“मेरो पूर्वजन्मको दुष्कर्मको कारणले मलाई सजाय भोग्न परिरहेको छ । उसले कुनै एक विहारको भिक्षुसँग विपश्यना ध्यान सिकेको रहेछ । विहारहरूमा भिक्षुहरूबाट पाठ गरिने “धम्मचक्कपवत्तन सुत्त” सुन्दा सुन्दा उसलाई पनि कण्ठस्थ आइसकेको रहेछ । कारागारमा रहँदा यही पाठको सहारा लिँदै उसले अभ्यास गर्दै आए ।

भगवान् बुद्धले मज्झिमा पटिपदा दिनुभएको छ । त्यसमा शील, समाधि, प्रज्ञा र विमुक्ति समावेश छ । मज्झिमा पतिपदा (मध्यम प्रतिपदा) साँच्चिकै चक्खुकरणी रहेको छ । अन्तरचक्षु (भित्री ज्ञानको आँखा) जगाउने खालको छ । ज्ञानकरणी (ज्ञान उत्पन्न हुने खालको) ज्ञानचक्षु जगाउने खालको छ । उपसमाय अर्थात् सारा विकारहरू उपशमन गर्ने खालको छ । निब्बानाय संवत्तति अर्थात् निर्वाणतर्फ लग्न सक्ने खालको छ । अब मैले दृढ निश्चय गरी यही प्रतिपदातर्फ चल्नु परेको छ । मलाई यस्तो मौका मिल्नुको प्रमुख कारण नै राजाको कृपा हो । मैले पालन गरिराखेको शील निर्दोष छ । बोलिराखेको वाणी सम्यक् छ । किनभने अहिले मैले बोलिरहेको पनि छैन । आर्य मौनमा बसिरहेको छु । शरीरबाट कुनै कार्य गरिरहेको पनि छैन । त्यसैले शारीरिक कार्य पनि त निर्दोषपूर्ण नै छ । आजीविका (जीविकोपार्जनको लागि कमाउन गरिने कार्य) को लागि मैले केही काम गर्नुपरेको पनि छैन । कारावासमा दिनको दुई छाक पेटभरि खान दिइन्छ । त्यसैले यो पनि सम्यक् नै छ । सम्यक सजगता र सम्यक समाधिको लागि आनापान ध्यानको अभ्यास गरिरहेको छु । संकल्प-विकल्प चिन्तन मनन पनि सम्यक नै छ । धर्मलाई त्यागी मेरो मनमा अन्य चिन्तन मनन आएको छैन । अब त उप्पादवय धम्मिनो — यस

(क्रमशः पेज १० मा हेर्नुहोला)